

Fizyka jądrowa w medycynie

Promieniowanie jonizujące w środowisku człowieka:

1. Oddziaływanie promieniowania jonizującego na organizmy żywe
2. Naturalne źródła promieniowania jądrowego
3. Cywilizacyjne źródła promieniowania jonizującego

Radiomedycyna:

4. Diagnostyka radioizotopowa
5. Radioterapia nowotworów
6. Pozytonowa tomografia emisyjna
7. Tomografia magnetycznego rezonansu jądrowego (patrz wykład 1.)

Oddziaływanie promieniowania jonizującego na organizmy żywe

Promieniowanie

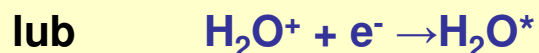
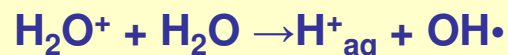
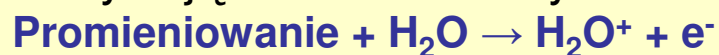
Bezpośrednie uszkodzenie DNA

(n, p, α – 90%)

Zderzenie cząstki promieniowania z nicią DNA

Pośrednie uszkodzenie DNA (X – 70-90%)

Oddziaływanie produktów radiolizy wody w jądrze komórkowym z DNA

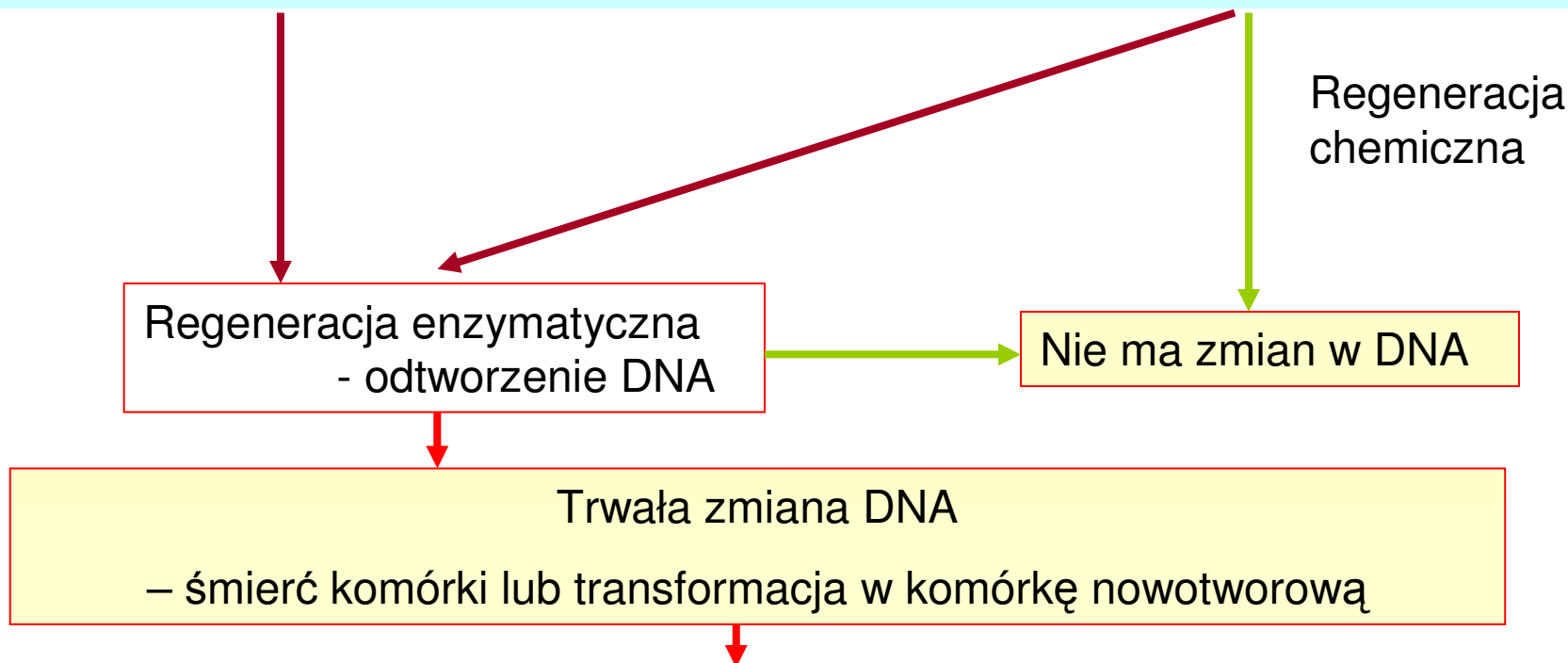
Utlenianie DNA przez rodniki OH• oraz przez nadtlenek wodoru

Skutek: pojedynczo- lub podwójnie-niciowe pęknięcia DNA, uszkodzenia lub utrata zasad azotowych, uszkodzenia reszt cukrowych i fosforanowych lub wiązania krzyżowe w podwójnej nici DNA.

Oddziaływanie promieniowania jonizującego na organizmy żywe c.d.

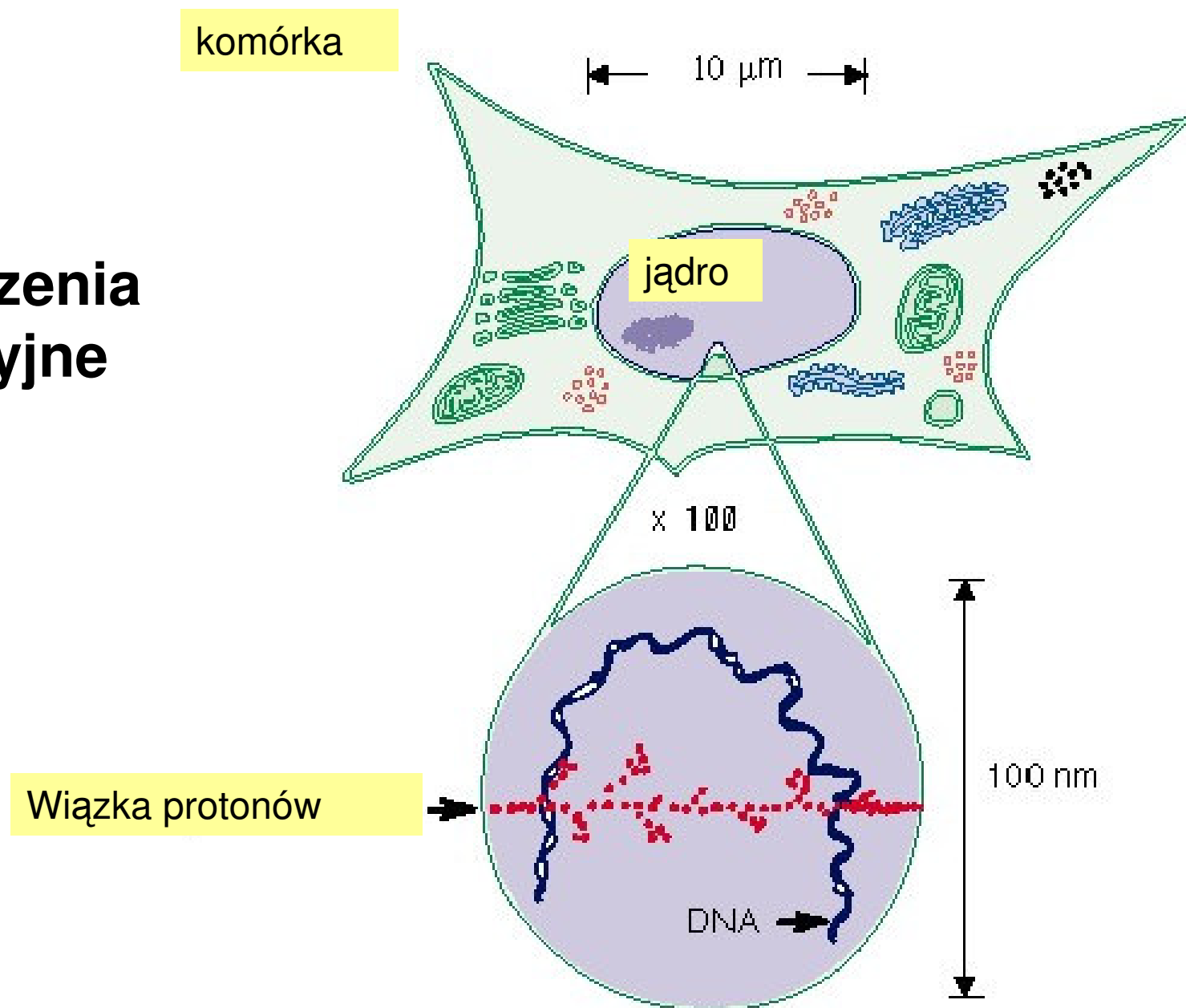
Skutek: pojedynczo- lub podwójnie-niciowe pęknięcia DNA, uszkodzenia lub utrata zasad azotowych, uszkodzenia reszt cukrowych i fosforanowych lub wiązania krzyżowe w podwójnej nici DNA.

Efekty biologiczne:

1. somatyczne- wpływające na procesy odpowiedzialne za utrzymanie organizmu przy życiu
2. genetyczne – naruszające zdolność organizmu do przekazywania cech potomstwu

Uszkodzenia radiacyjne

Dawki promieniowania jonizującego

Dawka pochłonięta promieniowania jonizującego – jest miarą pochłaniania promieniowania przez różne materiały; jest to energia E jaką traci promieniowanie a pochłania ośrodek, przez który promieniowanie przechodzi, przypadająca na jednostkę masy tego ośrodka

$$D = E/m$$

Jednostka w SI: 1Gy (grej) = 1 J/kg

Moc dawki dD/dt [Gy/h]

W przypadku napromienienia żywych organizmów skutki biologiczne zależą także od rodzaju promieniowania i od wrażliwości narządu.

Dawka równoważna dla danej tkanki T $H_T = \sum D_T w_R$

w_R – czynnik wagowy zależny od rodzaju promieniowania

Dawka efektywna $E = \sum w_T H_T$

w_T – czynnik wagowy zależny od rodzaju tkanki

Dawki promieniowania jonizującego

w_R – czynnik wagowy zależny od rodzaju promieniowania

Fotony wszystkich energii	1
Elektrony i miony wszystkich energii	1
Neutrony < 10 keV	5
> 10 keV do 100 keV	10
> 100 keV do 2 MeV	20
>2 MeV do 20 MeV	10
> 20 MeV	5
Protony > 2 MeV	5
Cząstki α , ciężkie jony, fragmenty rozszczepienia	20

Dawki promieniowania jonizującego

w_T – czynnik wagowy zależny od rodzaju tkanki

Gruczoły płciowe	0,20
Czerwony szpik kostny, jelito grube, płuca, żołądek	0,12
Pęcherz moczowy, wątroba, przełyk, tarczyca	0,05
Skóra, powierzchnia kości	0,01
Pozostałe	0,05
Całe ciało	1,00

Jednostką dawki równoważnej odpowiadającej dawce pochłoniętej wyrażonej w Gy jest 1 Sv (siwert).

Jednostką dawki efektywnej jest 1 Sv.

Względna skuteczność biologiczna różnych rodzajów promieniowania

$$\text{RBE} = \frac{\text{Dawka promieniowania X (przy napięciu 250 kV) wywołująca efekt F}}{\text{Dawka innego promieniowania wywołująca efekt F}}$$

RBE – ang. Relative Biological Effectiveness

Wartość RBE zależy od rodzaju i energii promieniowania – wynika to z różnych wartości współczynnika liniowego przekazywania energii LET

$$\text{LET} = \Delta E / \Delta L$$

ΔE – średnia ilość energii przekazywana przez cząstkę naładowaną w oddziaływaniach z elektronami ośrodka

ΔL – odcinek drogi przebyty przez cząstkę w ośrodku

LET – ang. Linear Energy Transfer

Naturalne źródła promieniowania jądrowego

1. Naturalne pierwiastki promieniotwórcze

a) Naturalne szeregi promieniotwórcze:

szereg torowy od ^{232}Th ($T = 1,41 \cdot 10^{10}$ lat, $N/N_0 = 0,80$) do ^{208}Pb ,

szereg uranowo-radowy od ^{238}U ($T = 4,47 \cdot 10^9$ lat, $N/N_0 = 0,49$) do ^{206}Pb ,

szereg uranowo-aktynowy od ^{235}U ($T = 7,04 \cdot 10^8$ lat, $N/N_0 = 0,011$) do ^{207}Pb

– zawierają 11 pierwiastków (Tl, Pb, Bi, Po, At, Rn, Ra, Ac, Th, Pa i U)
reprezentowanych przez 43 izotopy promieniotwórcze

Wiek Ziemi = $4,6 \cdot 10^9$ lat $>$ T pochodnych nuklidów

Równowaga promieniotwórcza dla każdego z szeregów: **$A = N \lambda = \text{const}$**

b) Pojedynczo występujące nuklidy promieniotwórcze:

16 pierwiastków reprezentowanych przez 18 izotopów – m.in. ^{40}K ($T = 1,28 \cdot 10^9$ lat), ^{50}V ($T = 1,3 \cdot 10^{19}$ lat), ^{82}Se ($T = 1,4 \cdot 10^{20}$ lat), ^{87}Rb ($T = 4,8 \cdot 10^{10}$ lat), ^{115}In ($T = 4,4 \cdot 10^{14}$ lat).

Naturalne źródła promieniowania jądrowego

2. Nuklidy promieniotwórcze wytwarzane przez promieniowanie kosmiczne

Pierwotne promieniowanie kosmiczne – cząstki o średnich energiach rzędu 10^{10} eV, energii maksymalnej do 10^{20} eV

W stratosferze, na wysokości ponad 25 km to: protony (87%), cząstki α (11%), ciężkie jony (Be do Fe) (ok.1%) i elektrony (ok. 1%).

Wtórne promieniowanie kosmiczne: elektrony, miony, fotony, mezony, neutrony

Na poziomie morza to: miony (ok. 80%), elektrony (ok. 20%).

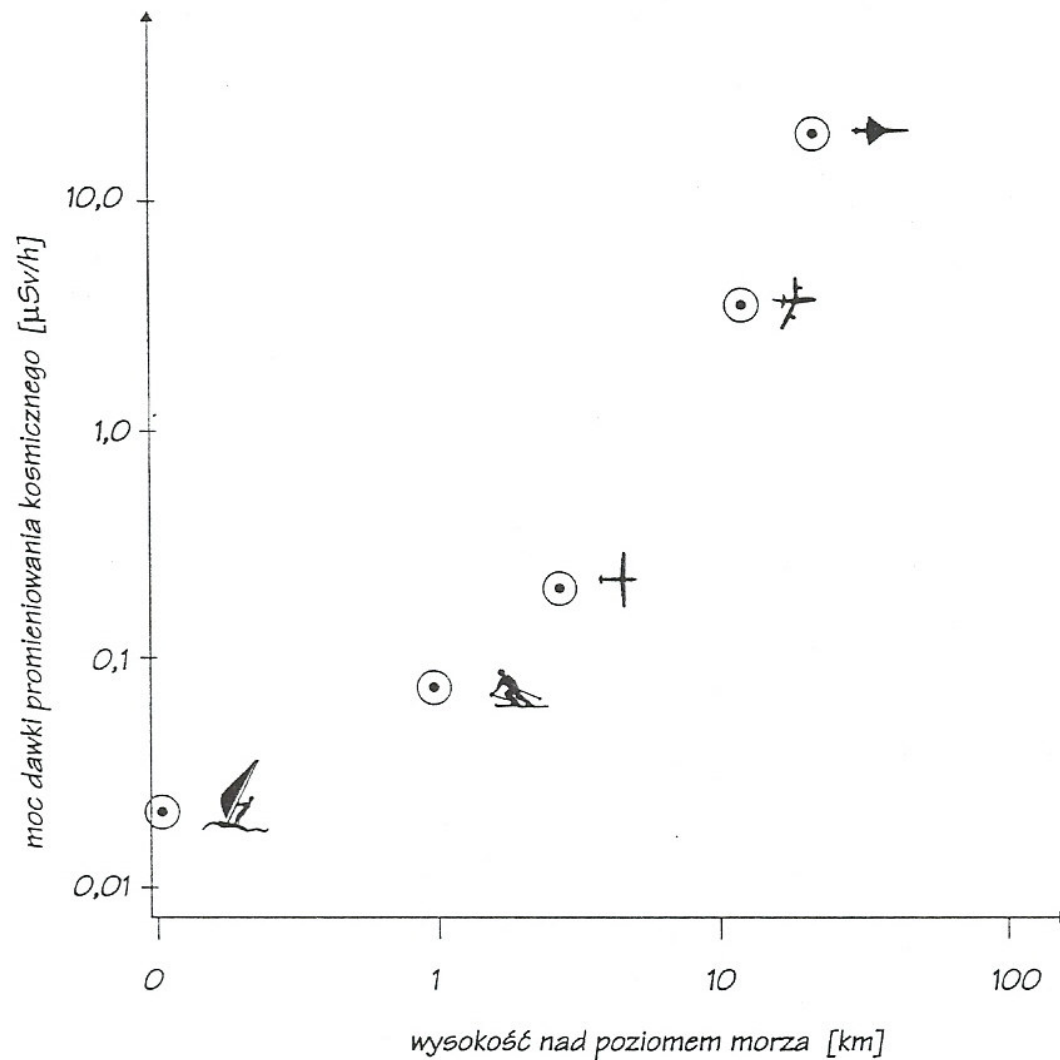
W reakcjach jądrowych tych wysokoenergetycznych cząstek ze składnikami atmosfery (azot, tlen, argon) powstaje ok. 30 izotopów (nuklidy kosmogeniczne), w tym mające istotne znaczenie w napromienieniu żywych organizmów: ^3H , ^7Be , ^{14}C , ^{22}Na .

Naturalne źródła promieniowania jądrowego

3. Napromienienie wywołane przez promieniotwórczość naturalną

- Średnie moce dawek pochłanianych na dworze na wysokości 1 m nad powierzchnią Ziemi: 24 – 160 nGy/h
- Obszary o anomalnej radioaktywności: do 4000 nGy/h; występują we Włoszech, Brazylii, Francji, Indiach, Chinach, Iranie, Nigerii i Madagaskarze; zamieszkiwane przez 5% ludności świata.
- Dawka efektywna od promieniowania kosmicznego rośnie z wysokością i na wysokości ok. 25 km n. p.m. osiąga 10 μ Gy/h.
dla wysokości 1000 m n.p.m. o 45% więcej niż na terenach nadmorskich,
2000 m n.p.m. - 2,6 razy więcej

Naturalne źródła promieniowania jądrowego

Rys. 17. Wzrost promieniowania kosmicznego wraz z wysokością nad poziomem morza

Naturalne źródła promieniowania jądrowego

4. Roczne dawki wywołane przez promieniotwórczość naturalną [μSv] w obszarach o normalnej radioaktywności

Promieniowanie kosmiczne

składowa jonizująca 300

składowa neutronowa 80

Radionuklidy kosmogeniczne 12

Szereg uranowo-radowy (bez radonu) 175

Szereg torowy (bez radonu) 191

Radon i produkty rozpadu 1270

^{40}K 325

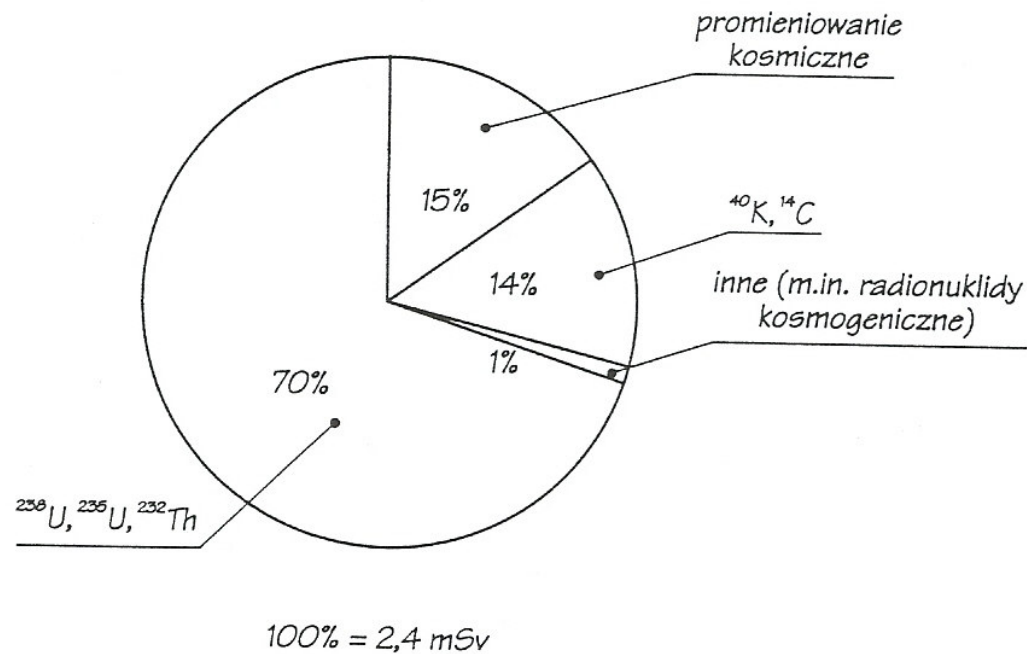
^{87}Rb 6

Suma 2360

Naturalne źródła promieniowania jądrowego

4. Roczne dawki wywołane przez promieniotwórczość naturalną [μSv] w obszarach o normalnej radioaktywności

Rys. 18. Rozkład dawek promieniowania naturalnego środowiska w zależności od źródła (średni efektywny równoważnik dawki) (UNSCEAR, 1988)

Średnia roczna dawka efektywna wywołana naturalnymi źródłami promieniotwórczymi: 2,4 mSv
Roczna kolektywna dawka efektywna od źródeł naturalnych:
14 400 000 osoboSv

Cywilizacyjne źródła promieniowania jonizującego

1. Wydobycie i spalanie paliw organicznych

a) węgiel, torf, ropa naftowa, gaz ziemny zawierają domieszki pierwiastków promieniotwórczych

Średnie stężenia aktywności nuklidów promieniotwórczych w pyłach emitowanych przy spalaniu węgla [Bq/kg]

^{40}K	^{238}U	^{226}Ra	^{210}Pb	^{210}Po	^{232}Th	^{228}Th	^{228}Ra
256	200	240	930	1700	70	110	130

Razem 3595 Bq/kg – daje to roczną dawkę efektywną ok. 0,5 osoboSv wskutek wdychania pyłów z elektrowni węglowej dla ludności w pobliżu elektrowni

Popiół ze spalania węgla – 280 mln ton rocznie na świecie – jest wykorzystywany w ok. 5%

Kolektywna roczna dawka efektywna dla ludności świata – 70 000 osoboSv

Cywilizacyjne źródła promieniowania jonizującego

2. Wydobywanie i przerób fosforanów

a) Złóża osadowych skał fosforanowych zawierają duże domieszki ^{238}U

W nawozach sztucznych stężenia aktywności ^{238}U i ^{226}Ra – 4000 Bq i 1000 Bq na kg P_2O_5 .

Kolektywna roczna dawka efektywna – 10 000 osoboSv

3. Radiomedycyna

a) Diagnostyka przy użyciu promieni X (90% udział w dawce efektywnej)

Rocznie 1910 mln badań medycznych i 520 mln badań dentystycznych

Kolektywna roczna dawka efektywna – 2 300 000 osoboSv

b) Diagnostyka przy użyciu radiofarmaceutyków: ok. 60 radionuklidów m.in. $^{99\text{m}}\text{Tc}$, ^{201}Tl , ^{67}Ga , ^{131}I ; 32 mln badań rocznie

Kolektywna roczna dawka efektywna – 150 000 osoboSv

c) Terapeutyczne zastosowanie promieniowania jonizującego: 5 mln badań rocznie

Cywilizacyjne źródła promieniowania jonizującego

4. Zastosowanie promieniowania jonizującego w nauce, w przemyśle

5. Zastosowanie energii jądrowej w cywilnej energetyce

Średnie roczne dawki napromienienia pracowników uczestniczących w etapach cyklu paliwowego [mSv]

Wydobycie rudy uranu	4,5
Kruszenie rudy	3,3
Wzbogacanie uranu	0,12
Produkcja paliwa	1,03
Praca reaktora	1,4
Przerób zużytego paliwa	1,5

Kolektywne dawki efektywne od promieniowania

Źródło napromienienia	Typ dawki	Kolektywne dawki efektywne/rok [osoboSv]	
		lokalne	globalne
Źródła naturalne	DB	-	14 400 000
Źródła cywilizacyjne			
Wydobycie i przerób surowców	PDO	-	140 000
Diagnostyka medyczna	DB	-	2 400 000
Energia jądrowa:			
Próby broni jądrowej	DO	6 000	22 000 000
Produkcja broni jądrowej	DO	54 000	10 000
Awarie reaktorów	DO	2 000	600 000
Awarie innych urządzeń jądrowych	DO	2 900	2 000

Dawki graniczne

Dawki efektywne na osobę na rok nie powinny przekraczać:

dla ekspozycji zawodowej – 20 mSv

dla ludności – 1 mSv

Liczba mieszkańców Ziemi – 6 mld

Roczna graniczna dawka efektywna:

dla ekspozycji zawodowej 120 000 000 osoboSv

dla ludności 6 000 000 osoboSv

Średnia roczna dawka efektywna wywołana naturalnymi źródłami promieniotwórczymi: 2,4 mSv

Roczna kolektywna dawka efektywna od źródeł naturalnych:

14 400 000 osoboSv

Ekspozycja zawodowa na promieniowanie jonizujące

1. Narażenie górników na radon (^{222}Rn) i jego krótkożyciowe produkty rozpadu (RaA, RaB, RaC', tzn. ^{218}Po , ^{214}Pb , ^{214}Po) – zapadalność na raka płuc
2. Stosowanie radioaktywnych farb świecących (mieszanka soli radu i siarczku cynku)

Ekspozycja ludności na promieniowanie w środowisku (poza pracą)

1. Obszary o anomalnej radioaktywności – ze względu na podwyższoną zawartość naturalnych pierwiastków promieniotwórczych

We Włoszech, Brazylii, Francji, Indiach, Chinach, Iranie, Nigerii i Madagaskarze
Wybrzeże Morza Arabskiego w Indiach – złoża monacytu (10% toru) –
kilkadziesiąt razy większe dawki promieniowania dla 70 tys ludności
Wybrzeże w Brazylii , prowincja Guandong w Chinach– piasek monacytowy
Iran, miasto Ramsar – źródła wody bogatej w ^{226}Ra – dawki 1000 razy większe
od normalnych

2. Narażenie na radon w mieszkaniach

Średnie stężenie radonu w powietrzu 0,1 – 15 Bq/m³

Istotny odsetek domów, w których stężenie radonu o więcej niż rząd wielkości przekracza średnie stężenie w pomieszczeniach mieszkalnych (30-50 Bq/ m³) – wykazano zwiększoną zapadalność na raka płuc

Szwecja, Finlandia, Czechy, Kanada, USA, W. Brytania

- podłóże (stężenie radonu rzędu 10 000 Bq/m³)
- materiały budowlane (rad)
- wentylacja pomieszczeń

3. Interakcja dawek promieniowania alfa produktów rozpadu radonu z dymem tytoniowym

Względne ryzyko raka płuc	Liczba papierosów palonych dziennie	dawka równoważna dla płuc od bomby atomowej [Sv]	Radon kopanie (WLM)	mieszkania [Bq/m ³]
1.0	0	0	0	<40
4.6	1-9	3.4	735	4 500
7.5	10-19	6.1	1325	8 100
13.1	20-39	11.4	2470	15 000
16,6	>40	14.1	3180	19 600

RADIOMEDYCYNĄ

4. Diagnostyka radioizotopowa
5. Radioterapia nowotworów
6. Pozytonowa tomografia emisyjna

Diagnostyka radioizotopowa

Zastosowanie znaczników - atomy radioaktywnego pierwiastka wprowadzone do organizmu zachowują się jak atomy pierwiastka trwałego i uczestniczą we wszystkich procesach metabolicznych

Pomiar promieniowania emitowanego przez znaczniki – informacja o funkcji danego narządu, obraz struktury narządu

Cechy znacznika – odpowiednie właściwości biologiczne, rodzaj rozpadu, czas połowicznego zaniku $T_{1/2}$, możliwości detekcji, łatwość produkcji

$T_{b1/2}$ - biologiczny czas połowicznego zaniku – czas, po którym organizm wydalą połowę podanej ilości danej substancji

$T_{e1/2}$ - efektywny czas połowicznego zaniku

$$1/T_{e1/2} = 1/T_{1/2} + 1/T_{b1/2}$$

Znaczniki izotopowe są wychwytywane ze wzmożoną szybkością w przerzutach nowotworowych.

Badanie czynności narządów – Radioizotopy γ

Stosuje się znaczniki emitujące tylko promieniowanie γ , o krótkim czasie $T_{1/2}$, gromadzące się w wybranych narządach lub tkankach.

Narząd	Izotop	$T_{1/2}$	Sposób podawania
Tarczycza (wychwytywanie jodu)	^{131}I	8 dni	doustnie wodny roztwór Na^{131}I
Nerki (usuwanie z krwiobiegu hippuranów)	^{131}I	8 dni	dożylnie hippuran sodu znakowany ^{131}I
Wątroba (wychwytywanie koloidalnego ^{198}Au)	^{198}Au	2,7 dnia	dożylnie
Serce (kinetyka przepływu krwi przez serce)	^{131}I	8 dni	dożylnie albumina znakowana ^{131}I
Płuca	^{133}Xe	5,2 dnia	wdychanie
Mózg (zużycie tlenu, przepływu krwi przez mózg)	$^{99\text{m}}\text{Tc}$	6 godz	

Badanie czynności narządów - Technika

1. Podaje się dany izotop radioaktywny

a) czysty lub w związku chemicznym doustnie lub dożylnie

lub

b) pobiera się próbkę płynu ustrojowego od pacjenta, znakuje się tę próbkę izotopem i podaje pacjentowi próbkę znakowaną

2. Bada się

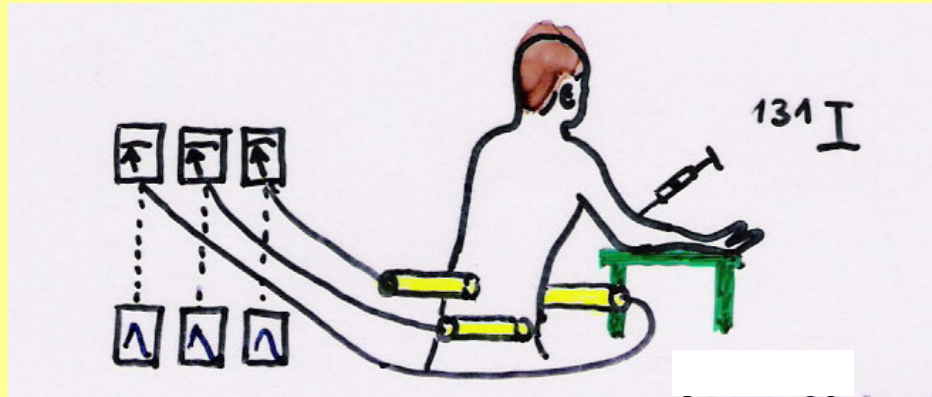
a) aktywność pobieranych próbek (krwi, moczu, itp.) i jej zmiany w czasie

b) aktywność powierzchniową nad określonymi narządami i jej zmiany w czasie

c) umiejscowienie, rozmieszczenie i koncentrację izotopu radioaktywnego wewnątrz ciała poprzez pomiary zewnętrzne

Badanie czynności narządów - Technika

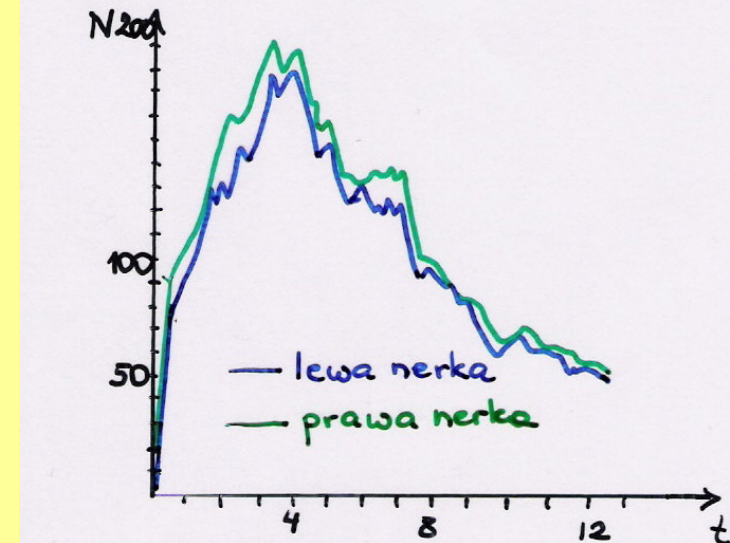
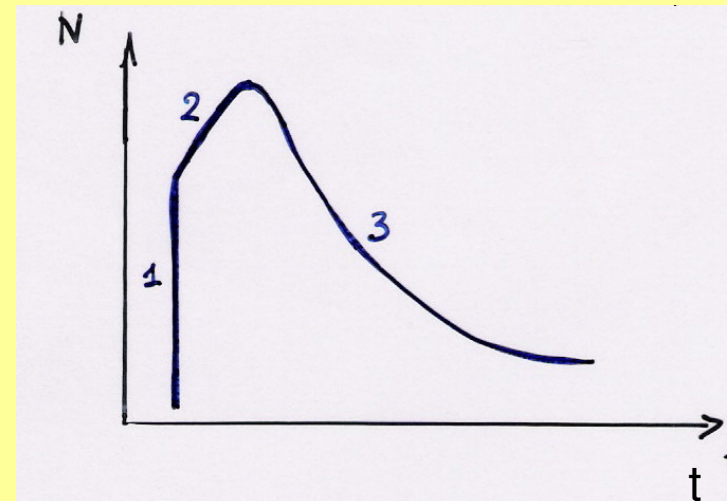
1. Badanie zmian aktywności przy użyciu liczników scyntylicyjnych

1 – szybki wzrost aktywności odpowiadający przepływowi znakowanego izotopu przez układ naczyniowy nerki – określa pojemność nerek

2 – wolny wzrost – wydzielanie kanalikowe znacznika – miara ukrwienia nerek

3 – spadek – wydalanie znacznika z moczem – miara zdolności wydalniczej

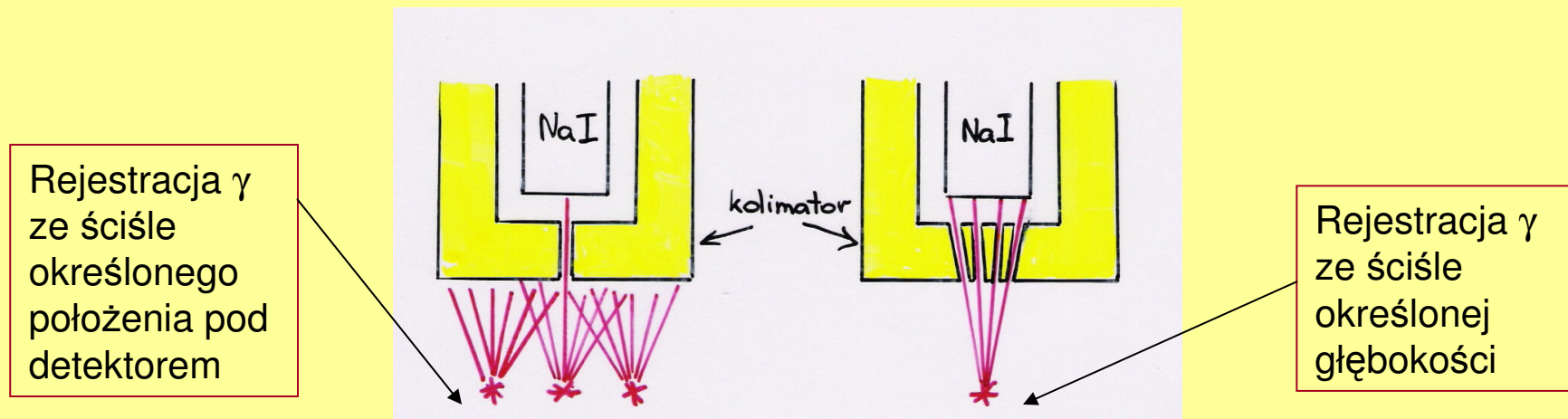
Badanie czynności narządów - Technika

2. Scyntygrafia radioizotopowa – wykrycie i zobrazowanie umiejscowienia, rozmieszczenia i koncentracji izotopu radioaktywnego wewnątrz ciała poprzez pomiary zewnętrzne

Aparaty scyntygraficzne: scyntygraf, scyntykamera – przedstawiają trójwymiarowy rozkład izotopu w badanym obiekcie w postaci obrazu dwuwymiarowego

- detekcja promieniowania γ - detektor NaI z osłonami
- czułość
- zdolność rozdzielcza

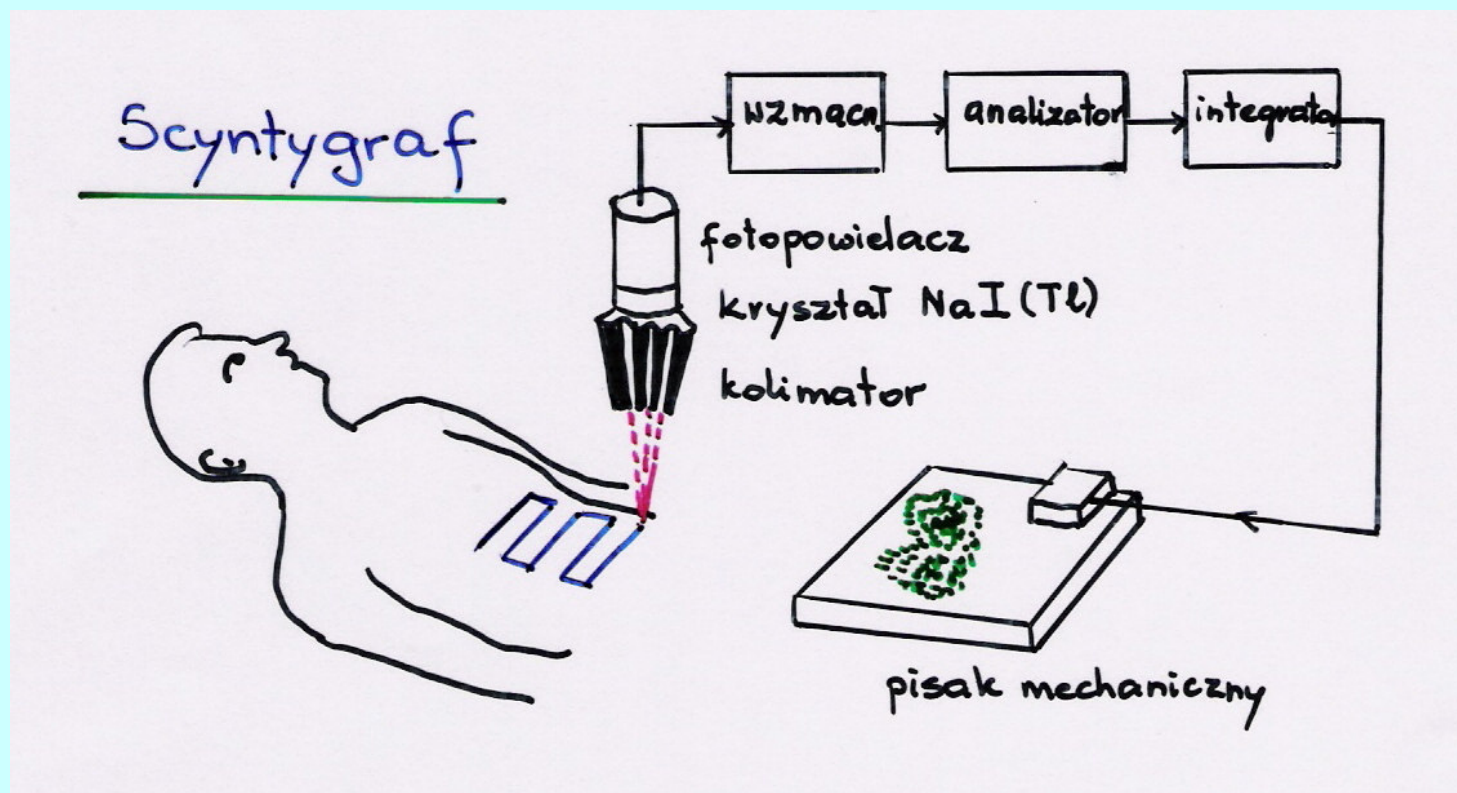
a) Metody kolimacji promieniowania

Badanie czynności narządów - Technika

b) Scyntygraf

Mały kryształ NaI, ruchoma głowica detektora, zbieranie aktywności jednocześnie tylko z małej powierzchni

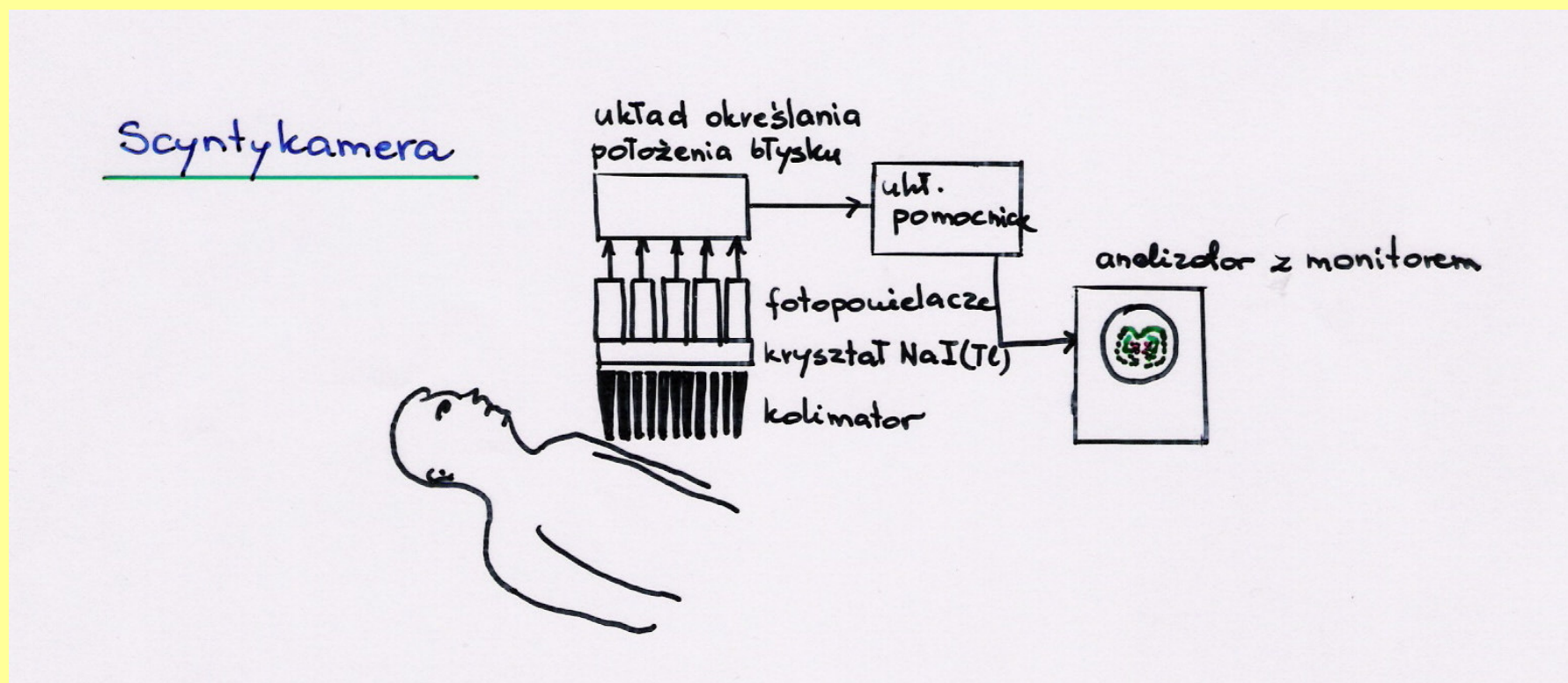

Badanie czynności narządów - Technika

c) Scyntykamera

Duży kryształ NaI, nieruchoma głowica detektora, zbieranie aktywności jednocześnie z dużej powierzchni, rejestracja pozycji źródła promieniowania, komputerowa analiza obrazu

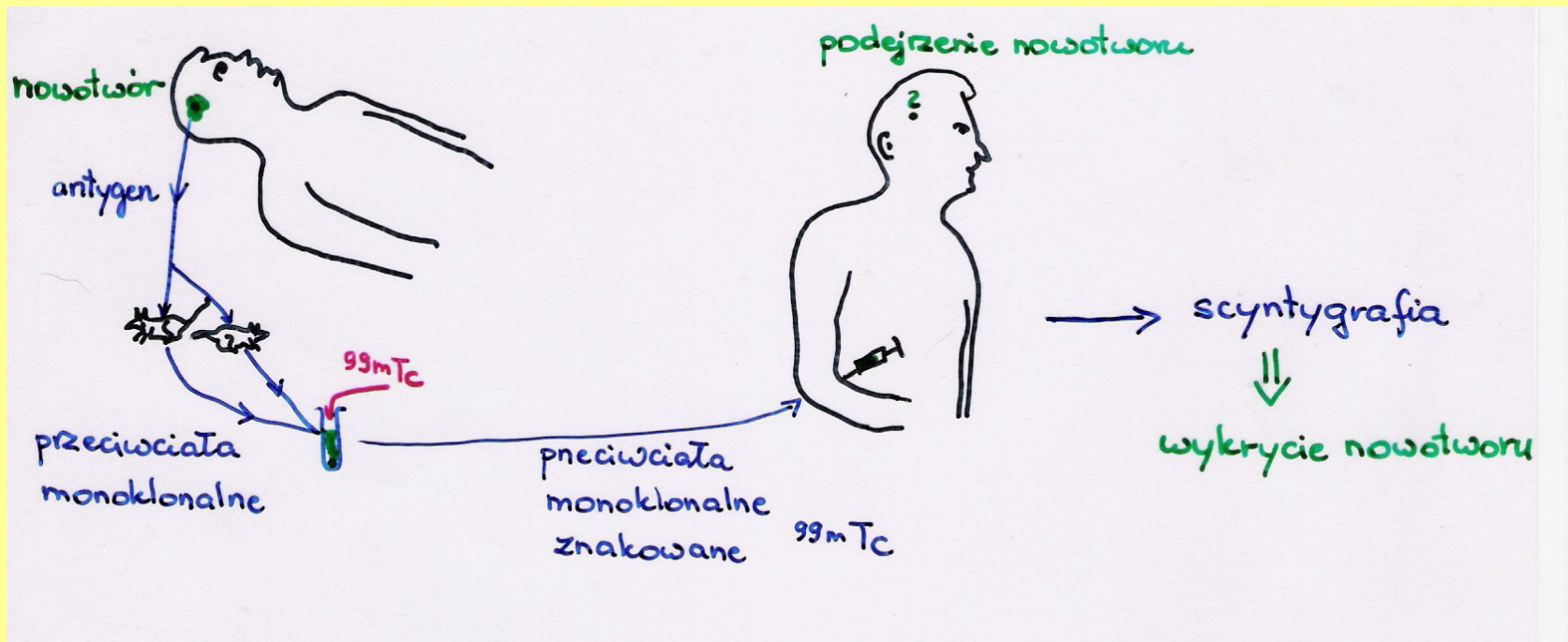
Badanie czynności narządów - Technika

d) Nowa technika – immunoscyntygrafia

Immunologia – nauka badająca reakcję organizmu na antygeny

Antygen – substancja białkowa, której podanie powoduje powstanie przeciwciał

Przeciwciała mnonoklonalne – powstałe przez podanie jednego białka

Radioterapia nowotworów

Komórki prawidłowe są mniej wrażliwe na działanie promieniowania niż wywodzące się z nich komórki nowotworowe

Cel terapii: całkowite zniszczenie komórek nowotworowych przy przejściowym, częściowym uszkodzeniu komórek prawidłowych

(historia radioterapii)

Modele opisujące skutki działania promieniowania na poziomie komórkowym określają:

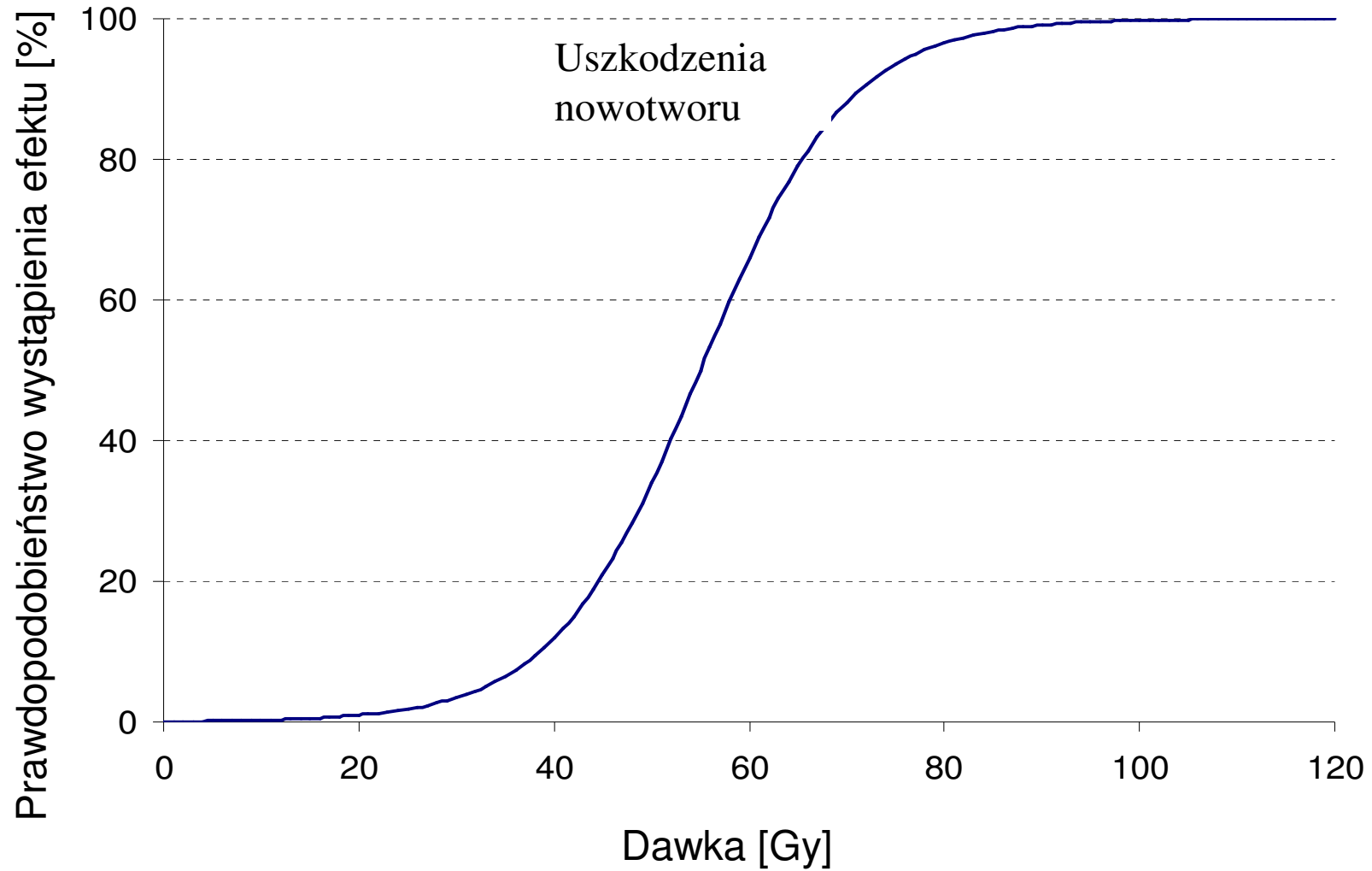
prawdopodobieństwo miejscowego wyleczenia z nowotworu

prawdopodobieństwo wystąpienia komplikacji w tkance zdrowej

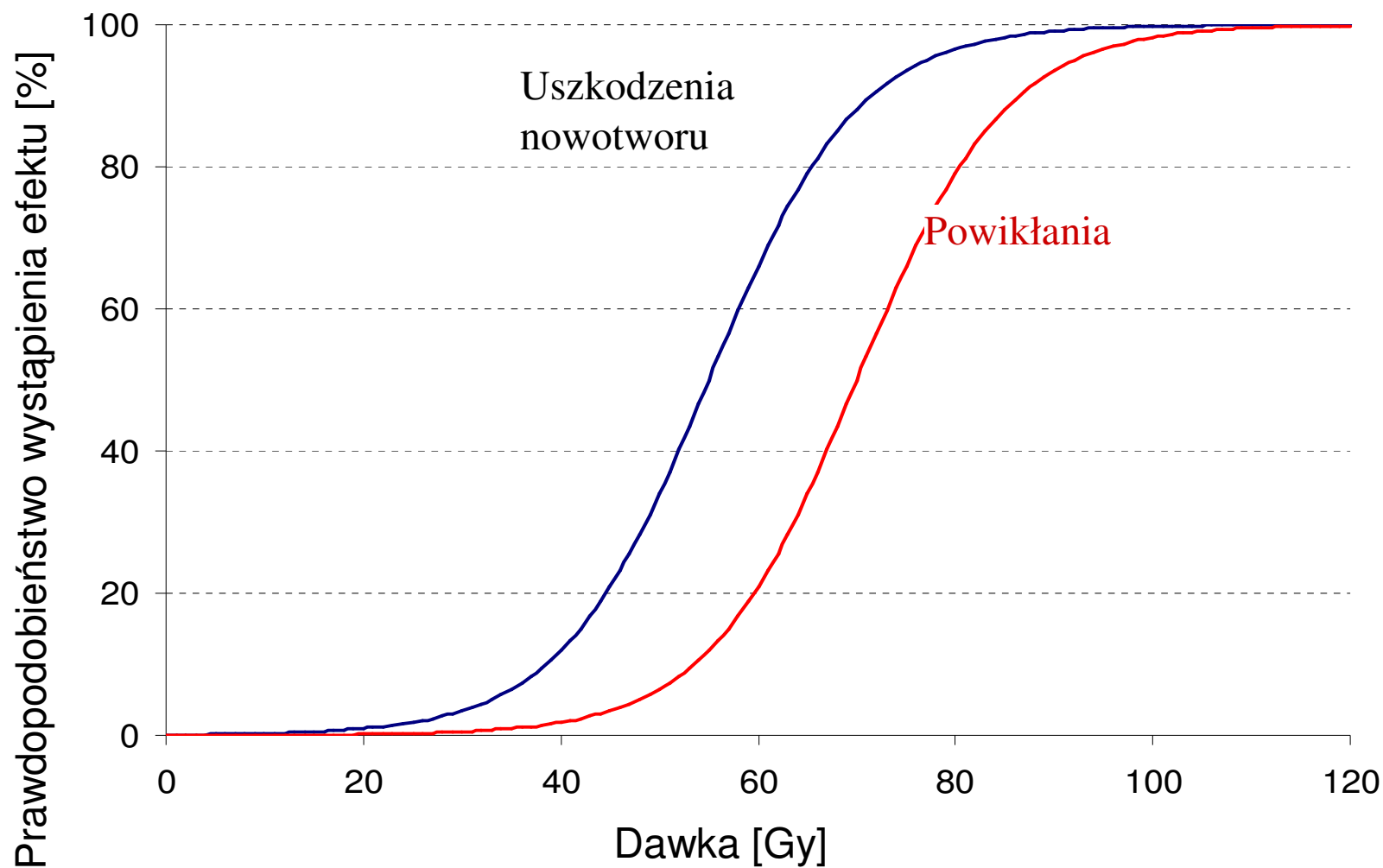
Zmiana względnej wartości dawki o 5% może spowodować zmianę prawdopodobieństwa wyleczenia o 25% !

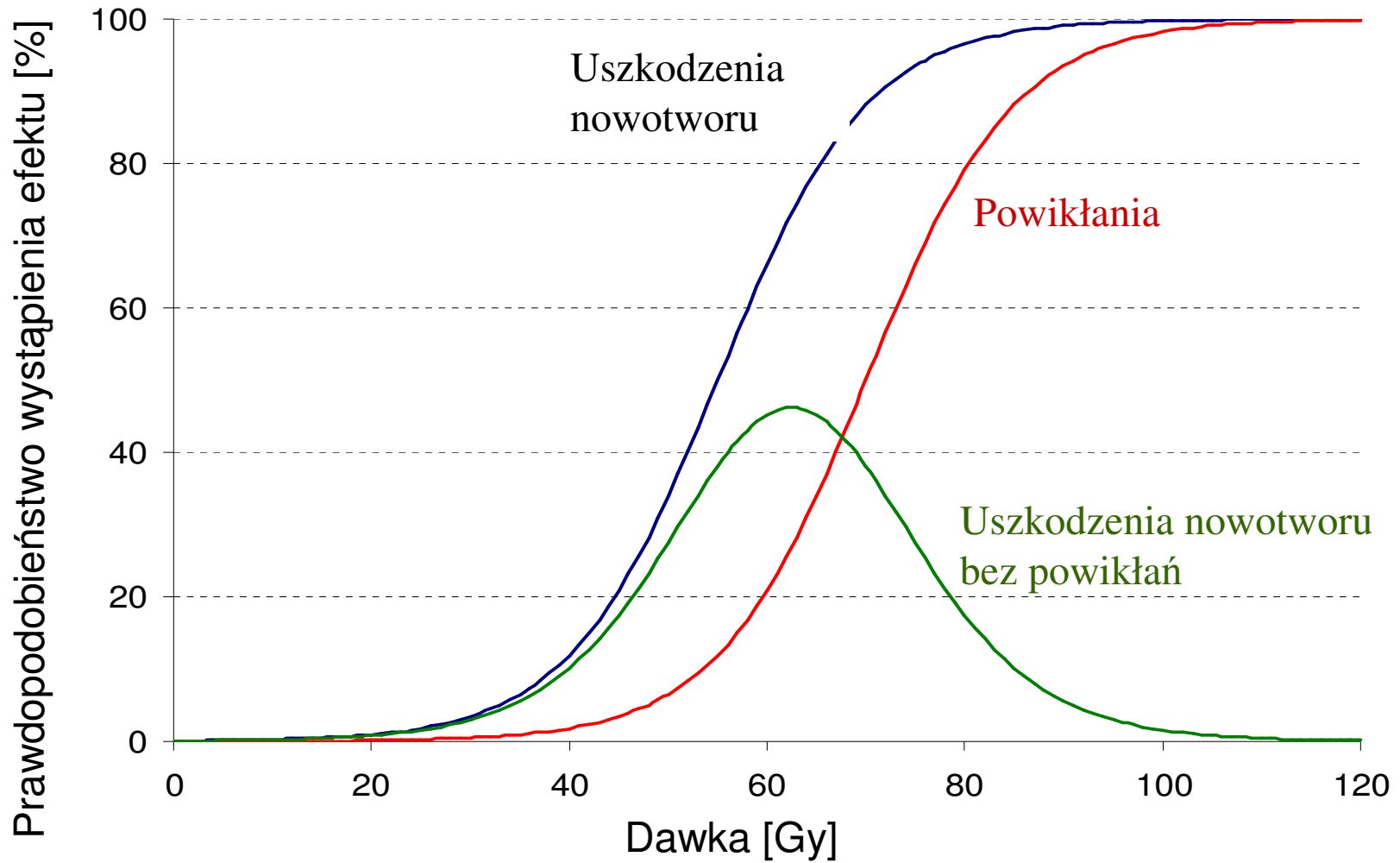
Reguły prawidłowej radioterapii

Reguły prawidłowej radioterapii

Reguły prawidłowej radioterapii

Procedury współczesnej radioterapii

1. Rozpoznanie – metody diagnostyczne
2. Decyzja terapeutyczna
3. Określenie całkowitej objętości guza
4. **Planowanie leczenia – wybór techniki radioterapii**
  - a) wiązki zewnętrzne - **teleradioterapia**
  - b) źródła śródtkankowe - **brachyterapia**
  - c) źródła otwarte (podanie radioizotopu) – **terapia radioizotopowa**
5. Symulacja (obliczenia rozkładu dawek i sprawdzenie planu teleradioterapii poprzez zastosowanie aparatu rentgenowskiego)
6. **Napromienianie**
7. Ocena pacjenta podczas leczenia
8. Badania kontrolne

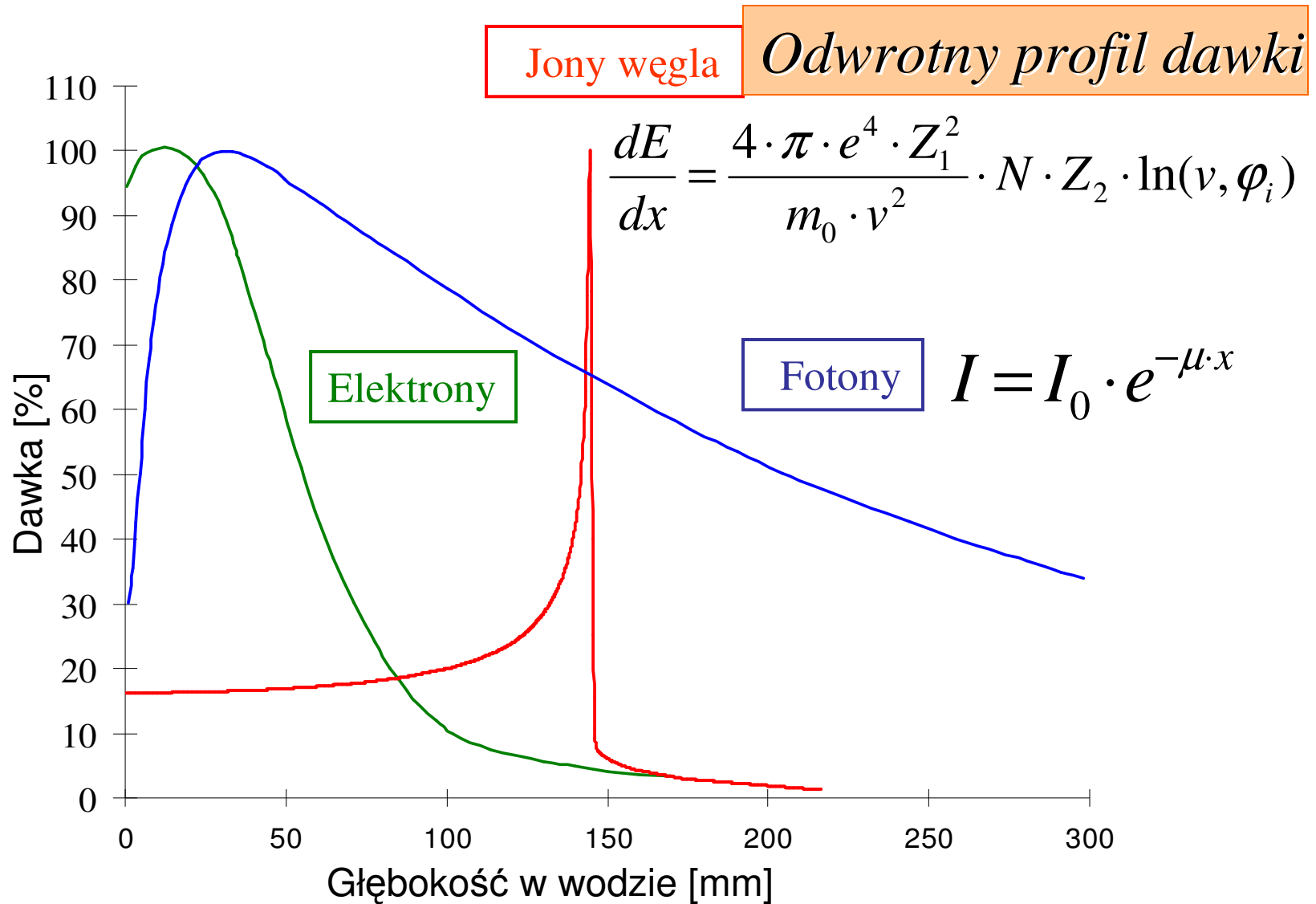
Teleradioterapia

1. Do roku 1950 – wyłącznie promienie X
2. Od 1950 r – aparaty kobaltowe ze źródłem ^{60}Co tzw. bomba kobaltowa – promieniowanie γ
3. Wiązki elektronów o energiach 6 – 35 MeV z akceleratorów liniowych
4. Wiązki hadronowe
  - Neutrony prędkie 5 - 40 MeV
  - Protony 60 – 250 MeV
  - Ciężkie jony C, N, O, Xe o energiach rzędu GeV

Skuteczność napromieniania zależy od sposobu oddziaływania promieniowania z ośrodkiem:

1. promieniowanie γ - głęboka penetracja, ale duże narażenie tkanki zdrowej
2. wiązki hadronowe – możliwość dobrania energii tak, by zasięg pokrywał się z głębokością; możliwość dobrania natężenia tak, by czas naświetlania był krótki

Skuteczność promieniowania

Bomba kobaltowa ^{60}Co

Promieniowanie γ o energii 1.17 i 1.33 MeV

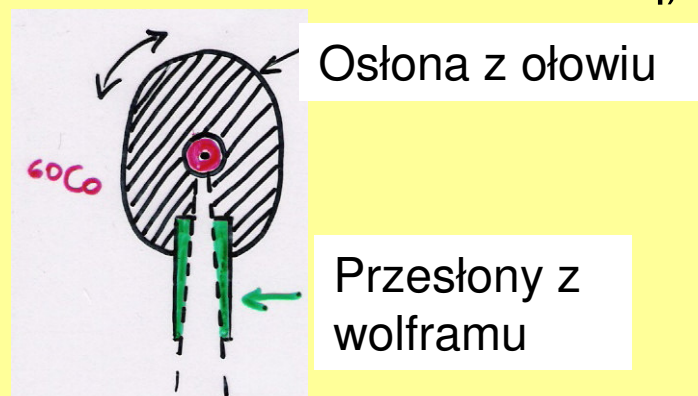
$T_{1/2} = 5.26$ lat

Aktywność $1.5 - 2.5 \cdot 10^{14}$ Bq (na pracowni na FUW ok. $4 \cdot 10^4$ Bq)

Rozmiary $\Phi = 2$ cm, $h = 2$ cm

Osłony z Pb lub W (0.5 tony)

Możliwość obrotu

Medyczne akceleratory liniowe

Energia elektronów ok. 6 – 35 MeV, ze zmianą skokową energii

Moc dawki 3 Gy/min w odległości 100 cm od źródła

Naświetlanie przez ok. 6 tygodni, dawką po 2 Gy przez 5 dni w tygodniu

Powszechnie stosowane; produkowane także w IPJ w Świerku

Akceleratorzy elektronowe

Wiązki hadronowe z akceleratorów

GSI, Niemcy

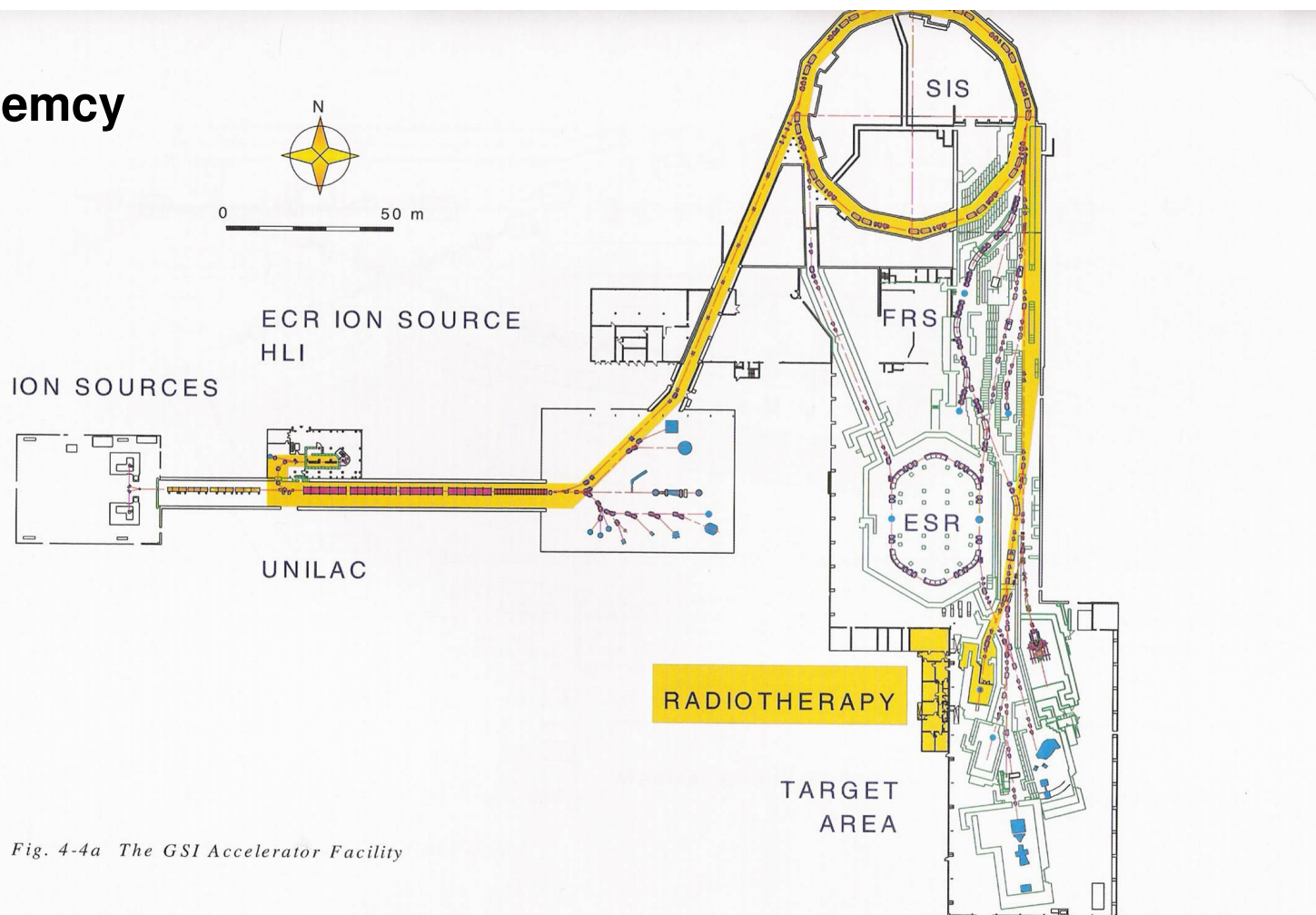

Fig. 4-4a The GSI Accelerator Facility

**Plany stworzenia ośrodków terapii hadronowej
w Warszawie i w Krakowie**

Brachyterapia

Stosuje się zamknięte źródła promieniowania γ i β o długim czasie rozpadu, w postaci tubek i igieł, umieszczanych za pomocą aplikatorów zewnętrznych

Źródła promieniowania mogą być stosowane śródtkankowo, wewnątrzjamowo, wewnątrz prześwietowo lub powierzchniowo

Rozkład mocy dawki – duża moc dawki w objętości nowotworu, szybko malejąca z odległością

Izotop	$T_{1/2}$	Promieniowanie używane w terapii	Energia [keV]
^{137}Cs	30 lat	fotony	662
^{60}Co	5.26 lat	fotony	1173 i 1332
^{198}Au	2.7 dnia	fotony	412
^{125}I	59.6 dnia	fotony	27 - 32 (X)
^{192}Ir	74 dni	fotony	296 – 468
^{226}Ra	1600 lat	fotony	śr. 800
$^{90}\text{Sr}/^{90}\text{Y}$	28.1 lat	elektrony β	546 max, 196 śr.
^{106}Ru	369 dni	elektrony β	30.4 max
^{252}Cf	2.65 lat	neutrony	2350 śr.

Terapia radioizotopowa

Wprowadzenie do tkanek lub narządów pacjenta radiofarmaceutyku emitującego promieniowanie jonizujące (najczęściej β), który wybiórczo gromadzi się w objętości nowotworu.

Radioizotop podawany jest jako źródło otwarte - doustnie w postaci rozpuszczalnej tabletki, płynu lub koloidu, dokrewnie lub domięśniowo, lub jako wlew do jamy ciała.

Narząd	Izotop	$T_{1/2}$
Tarczycyca	^{131}I	8 dni
Kości	^{89}Sr	50.5 dni
	^{32}P	14.3 dni

Pozytonowa tomografia emisyjna - PET

Wykorzystuje się proces anihilacji pozytonu w ośrodku:

$$E_\gamma = 511 \text{ keV} \quad \theta_{\gamma-\gamma} = 180^\circ$$

Podaje się znaczniki znakowane izotopami emitującymi β^+

Izotop	$T_{1/2}$
^{18}F	110 min
^{15}O	2 min
^{13}N	10 min
^{11}C	20 min

Muszą być produkowane w pobliskim cyklotronie

Pozytonowa tomografia emisyjna - PET

Metoda PET pozwala określić położenie, w którym gromadzi się substancja znakowana, jej stężenie oraz przemieszczanie się w czasie.

Ograniczenie przestrzennej zdolności rozdzielczej:

Ze względu na ciągłe widmo energetyczne pozytonów można określić jedynie promień sfery, w której zatrzyma się określony procent liczby pozytonów emitowanych w środku tej sfery w czasie między emisją a anihilacją.

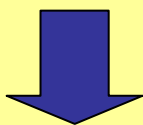
Izotopy dla PET

Nuklid	$T_{1/2}$ (min)	$E_{\max}$ (MeV)	Zasięg Efektywny (mm)	Target	Reakcja jądrowa
^{18}F	109,7	0,635	1,4	^{18}O woda Ne gaz	$^{18}\text{O}(p,n)^{18}\text{F}$ $^{20}\text{Ne}(d, \alpha)^{18}\text{F}$
^{11}C	20,4	0,96	2,06	N_2 - gaz	$^{14}\text{N}(p,\alpha)^{11}\text{C}$
^{13}N	9,96	1,72	4,5	^{16}O woda	$^{16}\text{O}(p,\alpha)^{13}\text{N}$ $^{13}\text{C}(p,n)^{13}\text{N}$ $^{12}\text{C}(d,n)^{13}\text{N}$
^{15}O	2,07	1,19	3,0	N_2 - gaz	$^{14}\text{N}(d,n)^{15}\text{O}$ $^{15}\text{N}(p,n)^{15}\text{O}$

Procedura badania PET

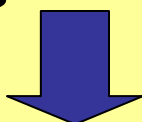
Produkcja izotopu

fizyka

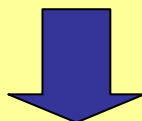
Produkcja radiofarmaceutyku
- znakowanie

chemia

Podanie radiofarmaceutyku

medycyna

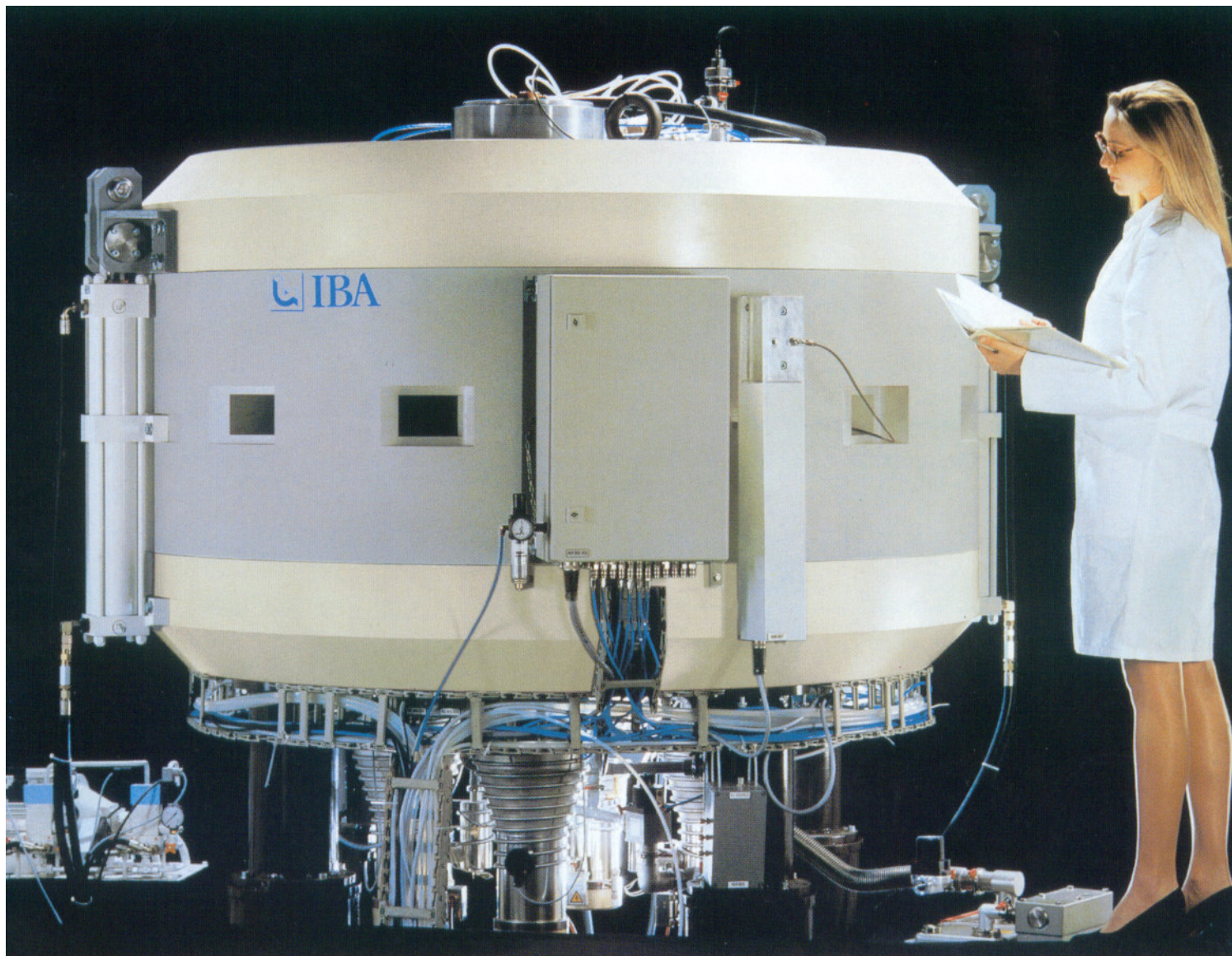

Skaner → analiza → diagnoza

matematycy – fizycy - lekarz

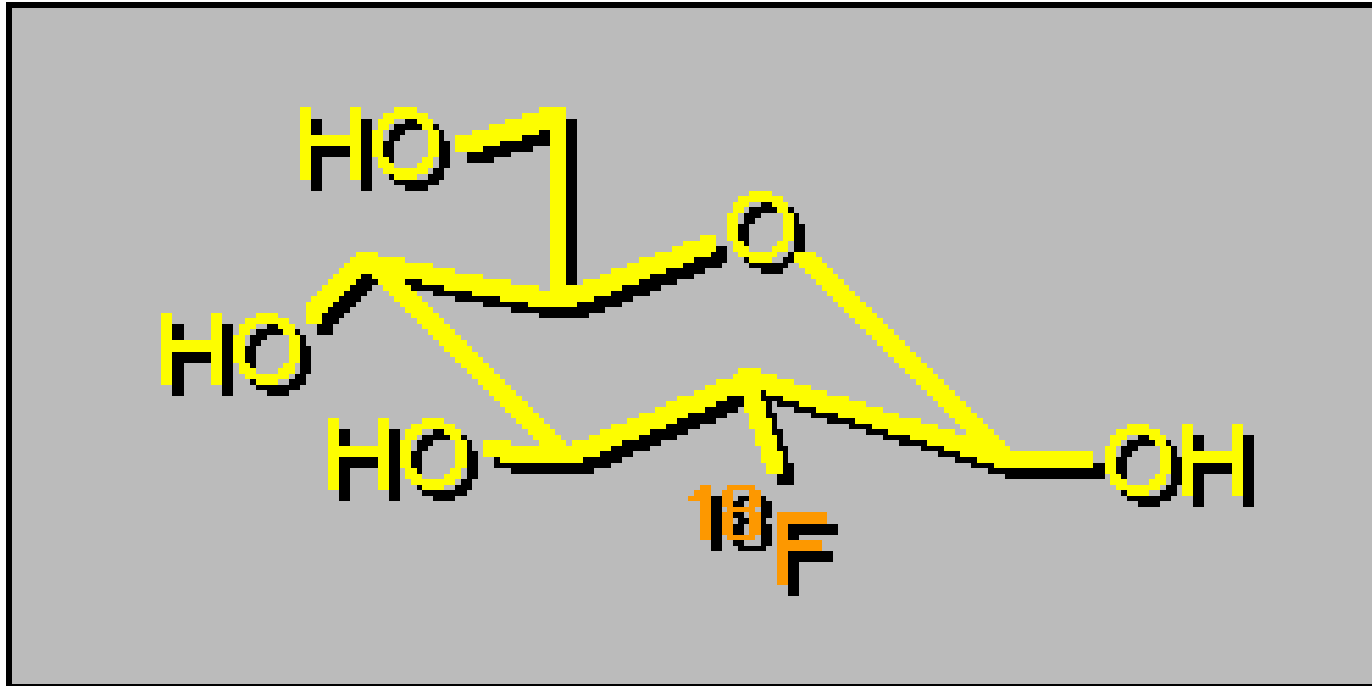
Akcelerator do produkcji radioizotopów

Ośrodek PET będzie uruchomiony w SLCJ na Uniwersytecie Warszawskim

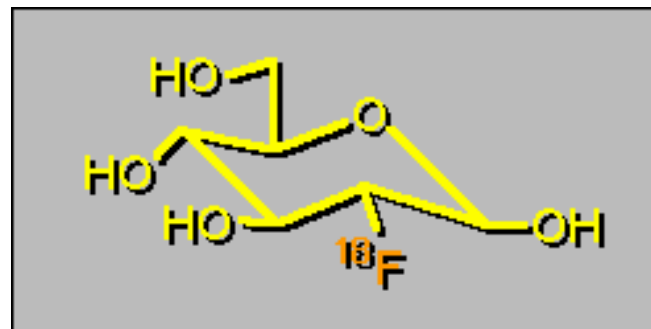

FDG

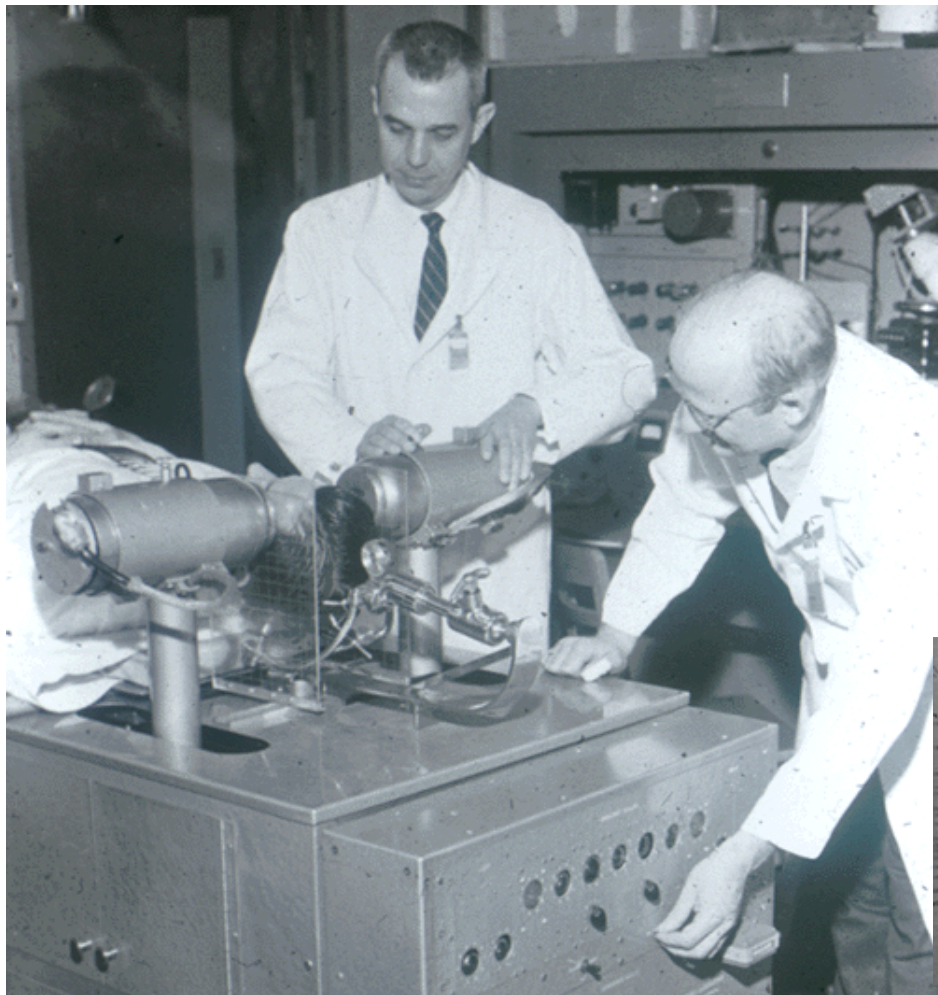

(C6O5FH11)

Moduł produkcji FDG

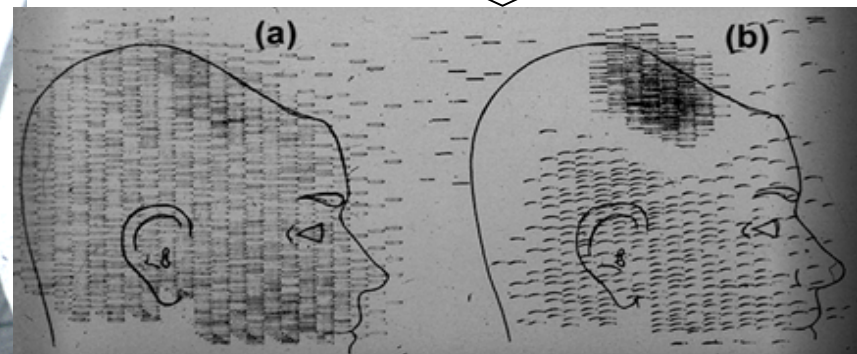

Pierwsze urządzenie kliniczne PET

Dr Brownell (z lewej) i Aronow z pierwszym urządzeniem tomografii pozytonowej (1953).

Koincydencje (a)
Asymetria zliczeń (b)
(nowotwór mózgu)

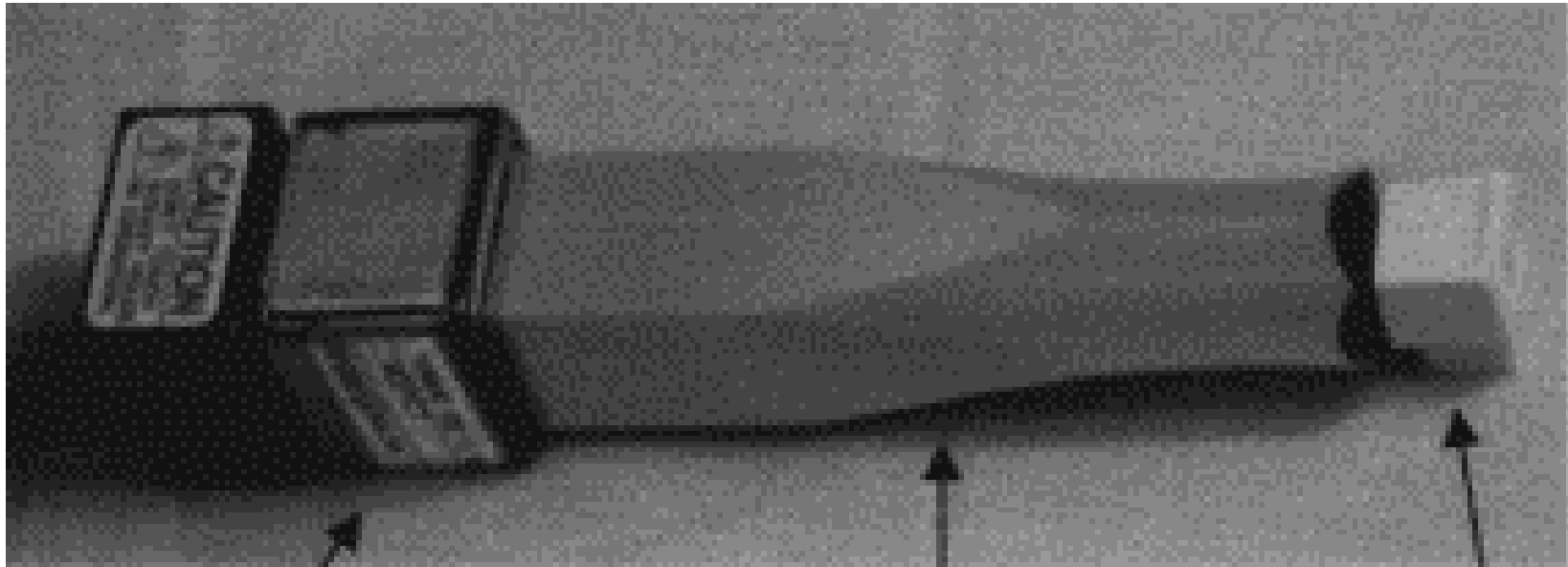

W.H. Sweet, New Engl.J.Med, Vol.245 (1951)875
Massachusetts General Hospital

Współczesne urządzenia PET

Detektor scyntylacyjny

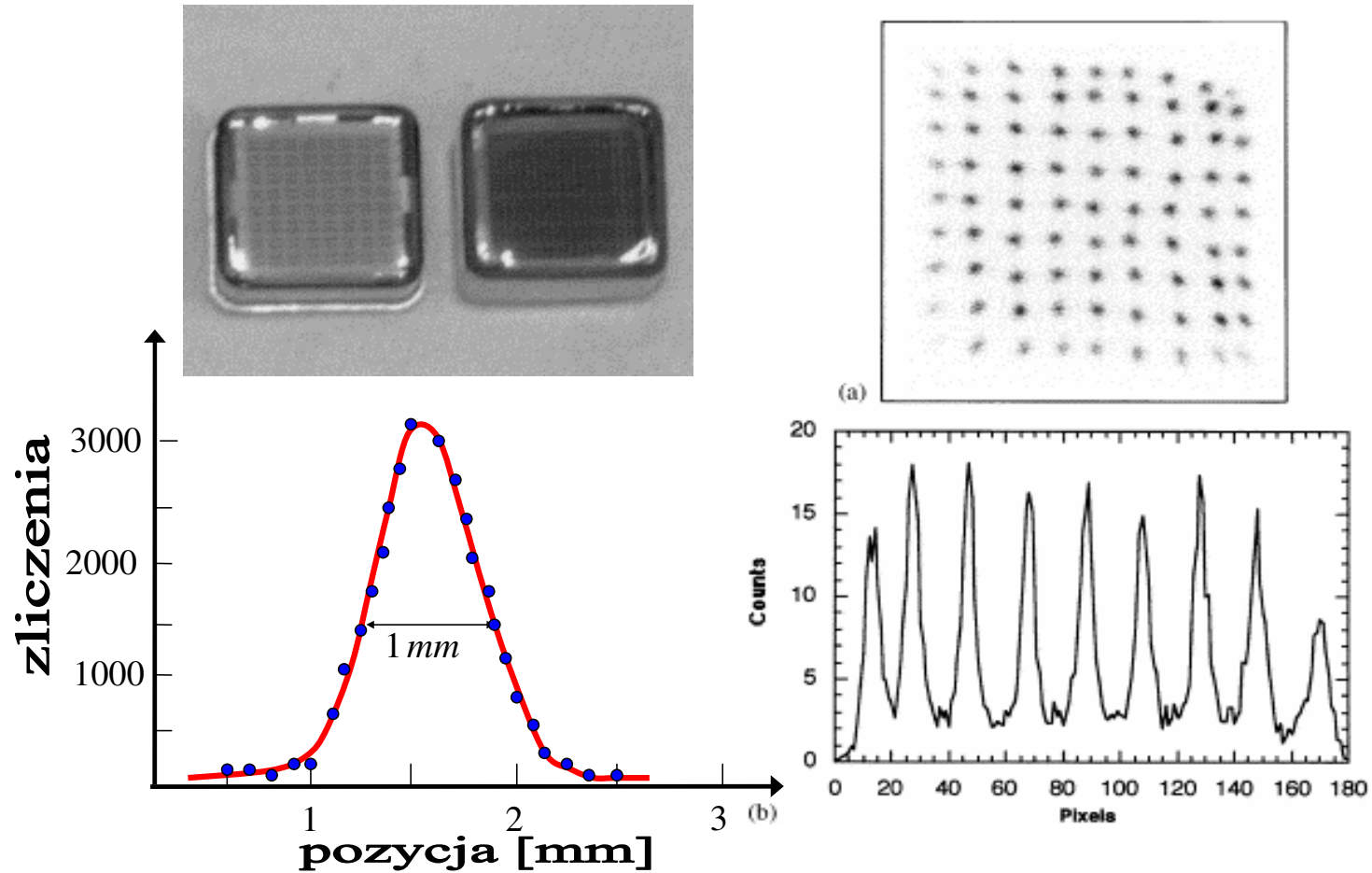
Position sensitive PMT

Fiber bundle

LSO array

	NaI	CsF	BGO
Czasowa zdolność rozdzielcza [ns]	1,5	0,4	7
Energetyczna zdolność rozdzielcza [%]	7	30	12
Wydajność detekcji fotonów 511 keV [%]	45	50	67

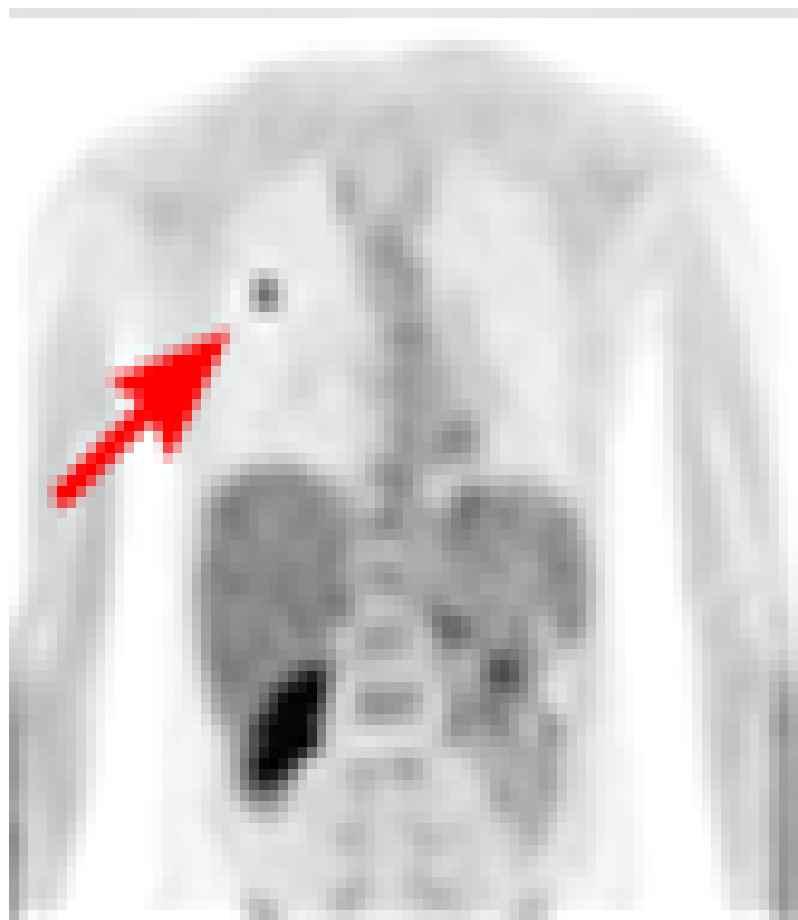
Pozycyjnie czuły fotonowielacz

Y. Shao et al, Nucl. Instr. Meth. in Phys. Research, A777 (2002)486

^{18}F FDG-PET w onkologii: rozpoznanie guza złośliwego

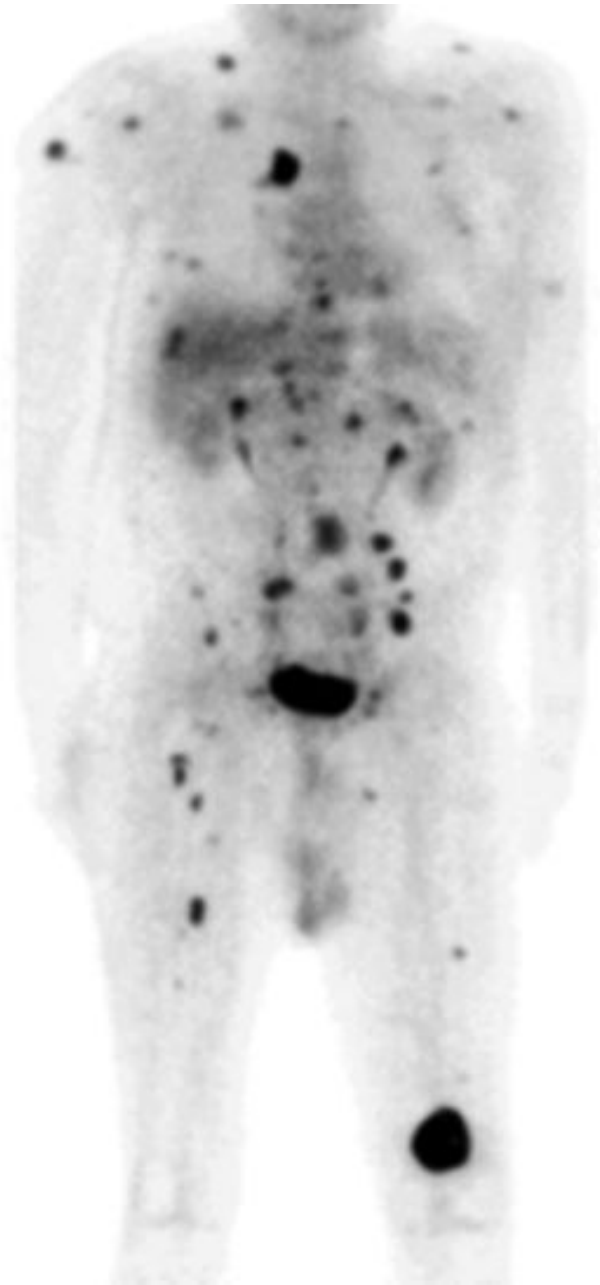

Przerzut raka sutka do płuc

¹⁸FDG- PET ocenia zaawansowanie

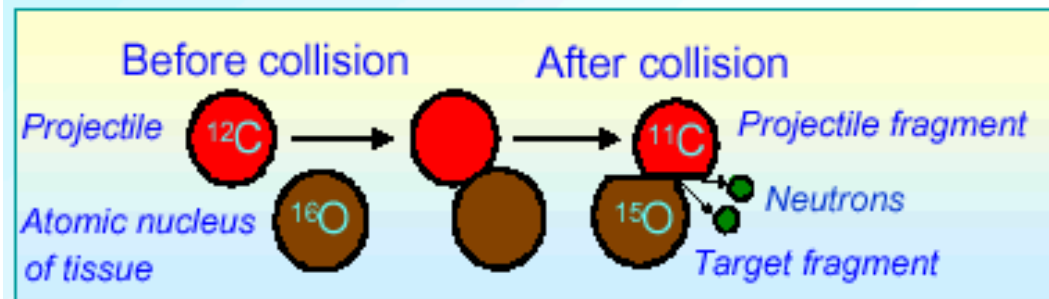

**Wznowa czerniaka : po wykonaniu PET
odstąpiono od planowanej resekcji
guza kończyny dolnej**

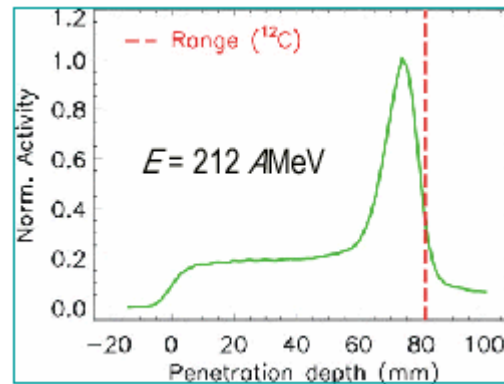
Reakcije fragmentacije (W. Enghardt, FZR)

The principle

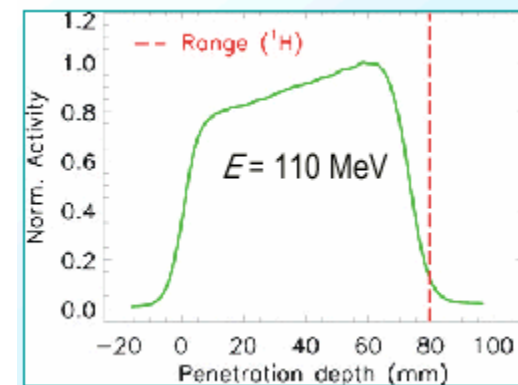

Cross sections:

$^{12}\text{C}(^{16}\text{O}, \text{X})^{15}\text{O}$:	84 mb
$^{12}\text{C}(^{12}\text{C}, \text{X})^{11}\text{C}$:	56 mb
$^{12}\text{C}(^{12}\text{C}, \text{X})^{10}\text{C}$:	5 mb
$^1\text{H}(^{16}\text{O}, \text{pn})^{15}\text{O}$:	50 mb
$^1\text{H}(^{12}\text{C}, \text{pn})^{11}\text{C}$:	40 mb
$^1\text{H}(^{12}\text{C}, \text{p}2\text{n})^{10}\text{C}$:	2 mb

Ion induced β^+ activity
(dominated by projectile f.)

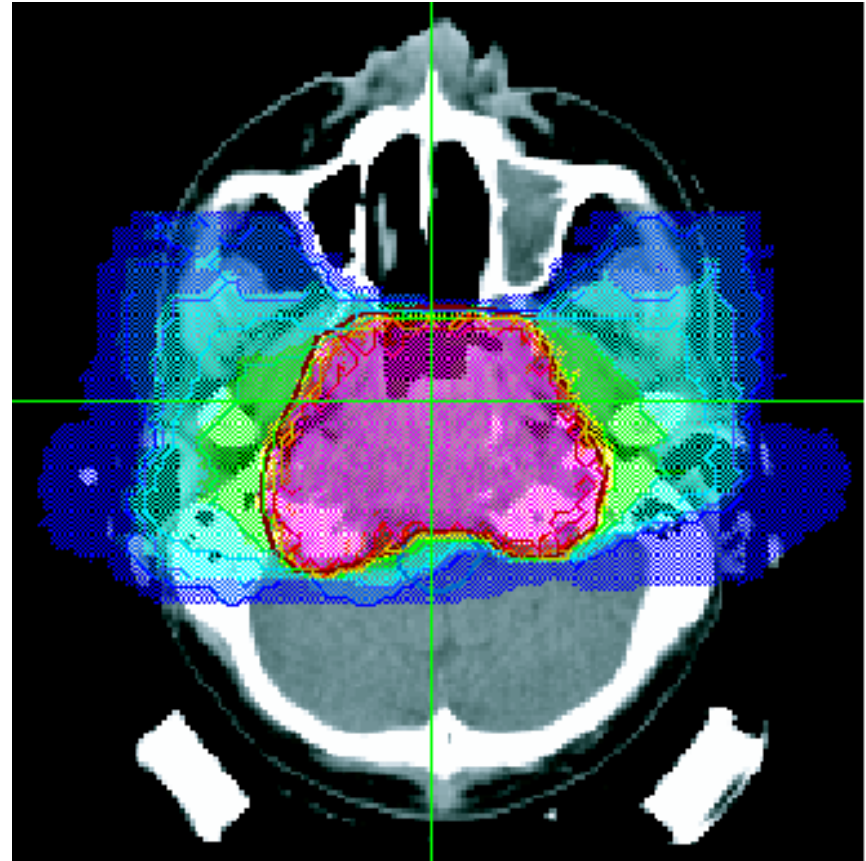
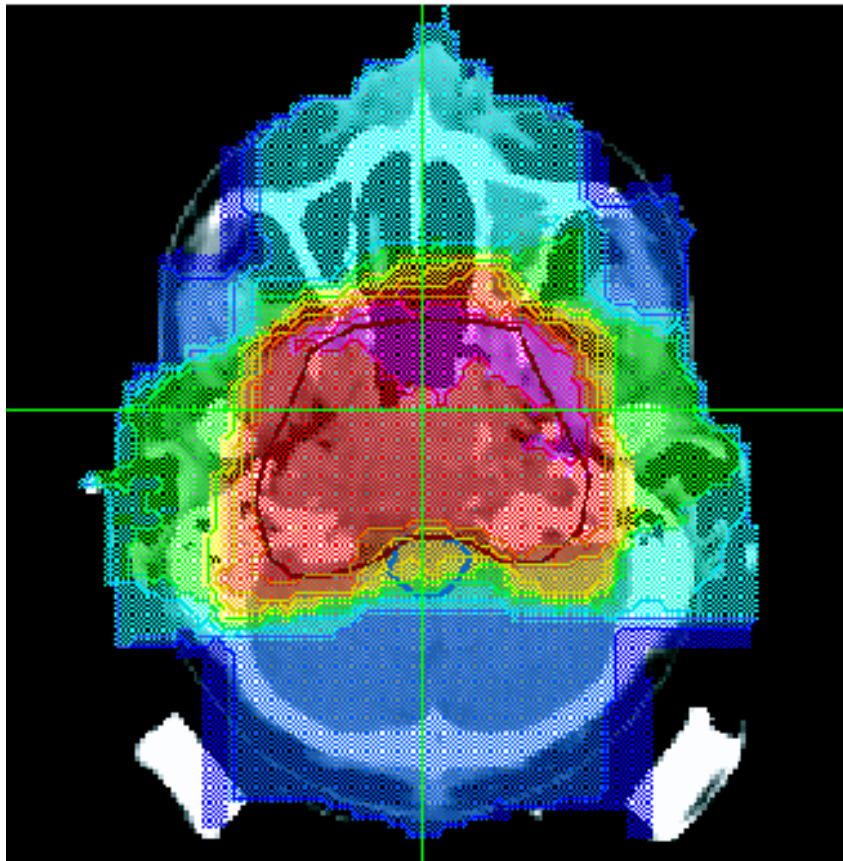

Proton induced β^+ activity
(dominated by target fragm.)

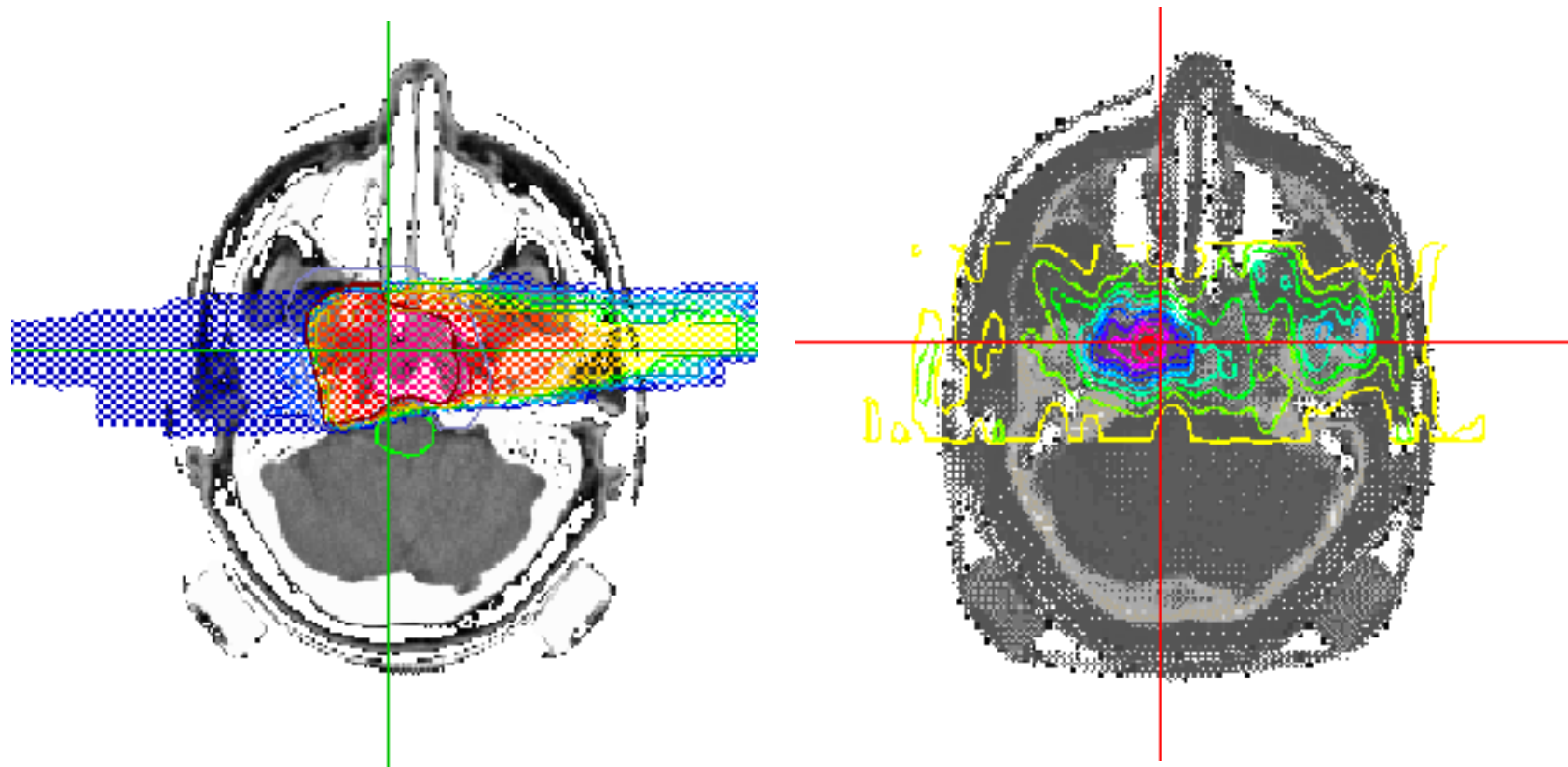
Wiązka
 $^{12}\text{C} + \text{PET}$
@ GSI

Porównanie planów naświetlań: konwencjonalne vs terapia ciężkojonowa

Korelacja pomiędzy rozkładem dawki i aktywnością β^+ (GSI Darmstadt)

Literatura:

Fizyczne metody diagnostyki medycznej i terapii, red. A. Hrynkiewicz i E. Rokita, PWN, 2000

Człowiek i promieniowanie jonizujące, red. A. Hrynkiewicz, PWN, 2001

P. Jaracz, Promieniowanie jonizujące w środowisku człowieka, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 2001